O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MILLIY KITOB PALATASI
INV.№

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ · Haftalik gazeta · 1956-yil 4-yanvardan chiqa boshlagan · 2005-yil, 2-dekabr · № 49 (3826)

ҲАМКАСБЛАРНИ ҚУТЛАЙМИЗ!

Гарчи хотин-қизлар журнали дейилса-да, ҳаммамиз учун севимли бўлган "Саодат" журнали нашр этила бошланганига 80 йил тўлди. Унинг илк сони «Янги йўл" деб номланган эди. Шу йиллар ичида журнал хотин-қизларни ҳамиша фаолликка, илм-маърифатга, ўз истеъдодларини янада тўла намоён этишга даъват этиб келди. Ҳеч муболағасиз айтиш мумкинки, "Саодат" ҳар бир хонадон учун яқин, қадрдон, сирдош дугона, катта ҳаёт тажрибасига эга маслаҳатчига айланиб қолди. У ўз мухлислари қалбида имон-эътиқод чироғини ёқди, умумбашарий ва миллий қадриятларнинг толмас тарғиботчисига айланди. Айни чоғда, журнал саҳифаларида ҳаётимизда учраб турадиган баъзи маънавий қусурлар андиша ва вазминлик билан ёритиб борилди.

"Саодат" таҳририятига ҳар куни мамлакатимизнинг турли бурчакларидан кўплаб мактублар келади. Уларда ёш оила аъзолари, балоғат остонасида турган сингилларимиз, баъзан эса катта ҳаёт тажрибасига эга бўлган онахонлар ҳам бу мураккаб турмуш чорраҳаларида учраб турадиган муаммолар ечими юзасидан мурожаат қилиб, хато қилмаслик, адашмаслик учун маслаҳат сўрайдилар, дил тўридаги энг нозик туйғулари билан ўртоқлашадилар. "Саодат» уларнинг ҳаммаси билан чин дилдан диллашади, дил изҳорларини тинглайди, тегишли маслаҳатлар беради.

"Саодат"нинг яна бир муҳим фазилати шундаки, у донишманд Ростонбуви, холис ва зукко Зийракхон бўлиб, қизларимизга одоб-ахлоқдан беғараз сабоқ беради, севги-муҳаббат бобида эса сирдошлик қилади.

Бундай мақомга эришиш ўз-ўзидан бўлмайди, албатта. Халқ ишончини, мухлислар меҳрини қозониш учун ижодий жамоа йиллар давомида узлуксиз, фидойилик билан меҳнат қилди, ҳар битта мактубдан фикр, дур излади, ҳар битта қувончга шерик, ҳар битта ташвишга ташвишдош бўлди. Янгиликларни, яхши тажрибаларни элга тезроқ танитгиси, яхши одамларни суҳбатга чорлагиси келади. "Саодат"бу йўлда асло чарчамайди. Аксинча, йиллар ўтгани сари фикри тиниқлашиб, тажрибаси ортиб боради. Энг муҳими, жамоа заҳматкашлари журналхон олдидаги масъулиятларини яхши англайдилар. Шу боисдан ҳам, қаламларини ҳамиша чархлаб борадилар.

Ҳамкасбларимизга янги ижодий парвозлар тилаймиз.

"ЎзАС"чилар

8 декабр — Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинган кун

ҲУҚУҚ ВА БУРЧ

Одам боласи тирикчилик хуржунини елкасига ортганидан бери неча асрлар оша ўз ҳаётини ташкил этиш борасида қайғуриб, изланиб келади. Дастлаб оқсоқолларнинг ўгитлари, орттирилган тажрибалар ва анъаналар ҳамда урф-одатларга асосланган турмуш тарзи бора-бора маълум бир қонуний ҳужжатлар асосида такомиллашиб келганини тарихдан биламиз. Шу тариқа ота-боболаримиз макон тутган муқаддас заминимизда турмуш тутуми ва ўзаро муносабатларнинг йўриғи акс этган тартиб-қоидалар юзага келган.

Дунё давлатлари бугун ана шундай минглаб йиллар давомида шаклланган тажрибалар, илмий-фалсафий хулосалар тажассум топган конституциялар асосида бошқариб келинаётир.

Шу ўринда бир нарсани таъкидлаш лозим. Кўп йиллар давомида бизнинг онгимизга давлат бошқаруви, давлат ва жамият ривожи Ғарбда шаклланган, унинг асослари "Рим ҳуқуқи", Пётр ўгитлариюю Спиноза, Монтескье, Дидро, Вольтер каби файласуфлар асарларида илгари сурилган деган бирёқлама фикрлар сингдириб келинди.

Урхун ва Енисей битикларидан тортиб, "Қутадғу билик"кача, "Авесто"дан тортиб, дунё давлат бошқарувида бемисл ўрин тутган "Темур тузуклари"гача, маънавий-ахлоқий, маданий бойликларимиздан тортиб, шарқона анъаналар ва урф-одатлар, шариат аҳкомларигача бўлган турли илмий-фалсафий меросимиз ё инкор этиб келинди, ё уларга менсимай муносабат кўрсатилди. Бунга, бир томондан, халқимиз бошида салкам бир ярим аср мобайнида тегирмон тошини юргизган мустабид тузум, иккинчи томондан дунё сиёсат майдонида ҳукмини ўтказишга бел боғлаган давлатларнинг ўз устунлигини намойиш этишга бўлган бемисл интилишлари сабаб бўлганини англаш қийин эмас.

Ҳолбуки, турли даврларда давлат ҳаётини ташкил этиш, раият аҳлининг орзу интилишларини рўёбга чиқаришда Форобийнинг фозил жамият қуриш ҳақидаги қарашлари, Кошифийнинг давлат ва жамият ҳаётида бошқарув ва сиёсатнинг ўрни ва аҳамияти, Хавофийнинг аъёнлар ахлоқи ва фазилати хусусидаги, Навоийнинг адолатли подшоҳ ҳақидаги орзу-умидлари, Амир Темурнинг марказлаштирилган давлат ҳақидаги ғоялари ва амалий тадбирлари нафақат Шарқда, балки Ғарбда ҳам чуқур ўрганиб келинди.

Даромаддан буромад шуки, биз бой миллий-маънавий меросимизга ва халқаро ҳуқуқнинг умумэътироф этилган тамойилларига асосланган Конституцияга фақат мустақиллик шарофати билан эришдик. Фақат мамлакатимиз мустақиллиги туфайли ҳур миллатимизнинг, озод ва эркин Ўзбекистон халқларининг асрий манфаатларига ва унинг истиқболдаги орзу умидларига, интилишларига тўла жавоб берадиган, тамомила янги, инсон манфаатларини, ҳақ-ҳуқуқини ҳимоя қилувчи асл демократик Конституциямизга эга бўлдик. Яъни, Конституциямиз Ўзбекистонни мустақил давлат сифатида, ўзбек халқини тарихий илдизи теран, ақл-заковати юксак ва келажаги порлоқ миллат сифатида дунёга танитди.

Бош Қонунимизнинг миллий менталитетимизга, жаҳон андозаларига нечоғлик мувофиқ эканлиги унинг ҳар бир моддаси маъно-мазмунидан аён кўриниб турибди. Халқимиз "Авесто", "Қутадғу билик", "Темур тузуклари"дан сўнг миллий давлатчилигимиз тарихида йигирманчи асрнинг сўнгги ўн йиллигига келиб, замонавий мустақил давлат сифатида асрларни бирлаштириб турувчи ва неча-неча замонларга қаратилган Конституциясига эга бўлди. Бу — озод Ватан, эркин ва ҳур миллат Конституцияси. Биз учун энг муҳим яна бир жиҳати, у илк бора инсон манфаатини байроқ қилиб кўтарди.

Давлат ва жамият тараққиёти асосида инсон туради. Демакки, жамият ривожи ҳар бир фуқаронинг ўз ҳақ-ҳуқуқларини нечоғли тўғри англашига, тарих, давлат ва миллат олдидаги ўз бурчини қанчалик тўғри тушунишига, ўз ақл-заковати ва салоҳиятини миллат ва Ватан манфаатлари йўлида нечоғли сафарбар эта олишига, шунинг баробарида бошқаларнинг ҳақ-ҳуқуқини ҳам қанчалик ҳурмат эта олишига боғлиқ, деб ўйлайман. Мутафаккир шоир айтганидек, "Ўз қадрини билмаган ўзгалар қадрини на билсин?".

Давоми иккинчи бетда.

ШОИРЛАР МУШОИРАСИ

Мустақил мамлакатимиз фуқаролари ичида рус тилида ижод қилаётган шоир-ёзувчилар ҳам бисёр. Улар ўз асарларида гўзал Ватанимиз табиатини, халқимизнинг меҳру мурувватини, бағрикенгликни, дўстлик ва якдилликни тараннум этадилар. Уларнинг кўпчилиги зуллисонайн — ҳам рус, ҳам ўзбек тилида бемалол ёзади ва сўзлашади. Ўзбек биродарлари билан биргаликда адабий анжуманлар, мушоиралар ўтказади.

Ана шундай анжуманлардан бири 25 ноябр куни Ўзбекистон рус академик драма театрида бўлиб ўтди.

«Пушкин шеъри мавжудки, Россияда

Одамлар бўронга олдирмас шамни.

Шоир айтганидай, токи дунёда шеърият бор экан тафаккур зиёси, меҳр нури, эзгулик ёғдуси ҳеч қачон сўнмайди, — деди Россия чет эл марказининг Ўзбекистондаги раҳбари Татяна Сергеевна Мишуновская. — Дарҳақиқат, шоирлар шеърни одам бўронда ўчирмай олиб кетаётган шамга ўхшатишади. Бу истиора бежиз эмас. Зотан, пуф деса ўчиб қоладиган шамнинг қуш тилидеккина ёниб турган оловини ҳатто бўронда ҳам сўндирмасдан асраб-авайлаш учун қанча матонат, куч ва чидам керак. Шеърият деб аталмиш бу номнинг оташбонлари фақат шоирлар эмас, айни дамда шеъриятни севган халқ ҳамдир. Ўзбек халқи ана шундай маданиятга эга бўлган миллатдир».

Россия Федерацияси элчихонаси, Россия чет эл марказининг Ўзбекистондаги вакиллиги ва Республика рус маданият маркази ҳамкорлигида ўтказилган ушбу мушоирани бошлар экан, Ўзбекистон халқ шоири Александр Файнберг мамлакатимиз адабий жараёнида русийзабон ижодкорларнинг ўзига хос ўрни, рус ва ўзбек адибларининг ижодий ҳамкорликлари ҳақида гапирди. Ўзбекистон Қаҳрамонлари, Халқ шоирлари Абдулла Орипов, Эркин Воҳидов, шоирлар Сирожиддин Саййид, Рустам Мусурмон шеърларидан рус тилига қилган таржималарини ўқиди.

Фестивалда Николай Ильин, Любов Тиллабоева, Замир Валиев, Марта Ким, Виктория Осадченко, Дмитрий Черников, Светлана Вдовина каби мамлакатимизнинг турли вилоятларида яшаб ижод қилаётган шоирлар ўз шеърлари билан мушоирада қатнашишди.

Фестивал иштирокчиларининг шеърлари «Под знаком осени» (Куз белгиси) номи билан китоб шаклида чоп этилди.

Хонанда Юрий Олеников ижро этган қўшиқлар фестивал иштирокчилари кўнглини шод этди.

Шаҳло РОМАНОВА

КУЙЛАШНИНГ ГАПИРИШДАН ФАРҚИ

Акс-садо

Газетанинг 3 ноябр сонида эълон қилинган «Торнинг чўмичдан фарқи» мақоласида миллий санъатимиз тақдири, айниқса, ёш ижрочиларимиз маънавияти ҳақида ўйлайдиган ҳар бир юртдошимизнинг дилидаги гаплар айтилган. Унда устоз санъаткорларимизнинг буюк истеъдоди, саҳна одобига риоя этиб, уни муқаддас билиши, шу боис миллий санъатимизни янада бойитиб, асраб-авайлаб, бизга бекаму кўст етказишгани тилга олинади. Муҳими, бунга улар қандай эришгани оддий ҳаётий қиёслашлар орқали асосланади.

Аввалги ҳофизлар санъат остонасига келганида устозлар уларнинг овози бор-йўқлигига қараб шогирдликка қабул қилишган ёки қабул қилишмаган. Ҳар ҳолда куйлашнинг гапиришдан ёки шеър ўқишдан фарқи бўлиши керак-ку! Овози йўқ хонанда саҳнада нима қилиб бўлса ҳам тинловчининг диққатини бир амаллаб тортишга уринади. Дейлик, ортиқча қилиқлар қилади, шовқин-суронли «куй»га зўр беради, «клип»лар билан аврайди, тилни бузиб ҳар кўйга солади ва ҳоказо. Хуллас, кўп ҳолларда уларнинг беҳад очиқ-сочиқ кийинишининг сабаби ҳам эҳтимол шундандир, дейсиз. Хонандадан аввало овози бор-йўқлиги сўралса, балки сохта санъаткорлар бу қадар кўпаймасмиди.

Устоз санъаткорлар қўшиқ сўзларига ўта жиддий қарашган. Ҳозирги айрим эстрада қўшиқларини улар эшитишганида «бу шеърми ё гапми?» деган бўлармиди. Ахир улар бир сўзни сал ўхшатмайроқ айтгани учун шогирдига қанча танбеҳ беришган. Улар бугунги қўшиқлардаги «буз-бузалоқлар»ни кўриб: «Нега шундай чиройли, гавҳар сўзларни бузиб айтяпсан?» дейишлари аниқ эди.

Бундай қиёсларни яна давом эттириш мумкин, албатта. Матбуот нашрларида миллий санъатимизнинг бугунги қиёфаси хусусида кўп танқидий мулоҳазалар билдириляпти. Лекин «супер»лик, «юлдуз»ликка иштиёқ, таланти бўлмаса ҳам санъаткор бўлиб танилиш истаги, афсуски, билдирилаётган бу муносабатлардан амалда устун келаётгани кузатилмоқда. Яъни «олди-қочди» қўшиқлар ва уларнинг ижрочилари сони кундан-кунга ортиб бораяпти, маънавиятсизлик, дидсизлик давом этмоқда.

Давоми бешинчи бетда.

ТАНИШ ЧЕҲРАЛАР

Театр санъатимиз тарихида оналар тимсолига айланган, миллионларнинг меҳр-муҳаббати ва эъзозига сазовор бўлган актрисалар у қадар кўп эмас. Лутфихон ая, Манзура ая, Зайнаб она, Муҳаббат ая... Ўзбек Миллий академик драма театрининг етакчи санъаткорларидан бири, Ўзбекистон халқ артисти Рихси Иброҳимованинг номини ҳам ана шундай ардоқли санъаткорлар каби фахр-ифтихор билан тилга оламиз.

Албатта, Рихси опани фақат оналар образида тасаввур қиламиз, десак хато бўлади. Зеро, бу санъаткор ўз даврида театрда саҳналаштирилган кўплаб асарларда бош қаҳрамонлар — гўзал, иффатли, ҳаё-иболи, қалби меҳр-муҳаббатга тўлиқ зебо аёллар тимсолини ҳам маҳорат билан яратган.

Рихси опанинг бахти яна шундаки, унинг номи театр ижодий саҳифасида унутилмас бир даврни ташкил этган, устозлар анъаналарини муносиб равишда давом эттирган катта санъаткорлар қаторида тилга олинади.

Бугунги кунда Рихси Иброҳимова Миллий театрда фаолият кўрсатаётган ёш актрисаларга ўрнак бўлишга арзигулик камолот палласида ижод қилмоқда. Театрда ҳам, телевидение экранларида ҳам уни орзиқиб кутадиган мухлислар бисёр. Ҳар қандай бошловчи актёр ёки актриса учун Рихси Иброҳимовадек таниқли санъаткорлар билан бир саҳнада ишлаш бахт.

Айниқса, аёл санъаткорлар Рихси опадан саҳнага садоқатни, томошабинга ҳурматни, ўзбекона лутф ва нафосатни, одоб-андишани, ҳақиқий актёрларга хос тантиликни ўргансалар, бундан театр санъатимиз фақат ютган бўларди.

Г.УМАРОВА

Машҳур шоир, қозоқ халқининг ардоқли фарзанди Мухтор Шохонов билан кўп бора суҳбатлашганмиз. У доимо умуминсоний ғоялар гирдобида, бани-башарга тааллуқли эзгу ўй-фикрлар билан ёниб ижод қилади. Шоир глобал муаммолар, одамзот бахти ва иқболига тааллуқли улкан масалаларга ечим излайди. Шу боиски, унинг асарлари хоҳ назмда, хоҳ насрда бўлсин, сарҳад билмайди, жаҳоннинг кўплаб тилларига таржима қилинган китоблари ўқувчи руҳиятида ёрқин таассурот, қалбида илиқлик уйғотади.

Мухтор оға билан яқинда қўнғироқлашганимизда, Остонада эканлиги, Қозоғистон Республикаси Парламент Мажлиси депутати сифатида иши тиғизлигини, очиғи, Олмаотада чоп этиладиган "Жалин" журнали бош муҳаррирлиги пайтида ижод қилиш учун вақти етарлилиги, ҳозир эса ўзига хос иш жараёнида "қайнаётгани"ни айтганди. Дарвоқе, у юборган "Жалин" журналининг навбатдаги сони ҳақида "Ўзбекистон адабиёти ва санъати"да ҳам ахборот берилганини айтганимда, қувонди. Ҳафтаноманинг ўша сонини юборишни илтимос қилди. Юбордим. Хуллас, ҳам шоир, ҳам депутат, ҳам жаҳонгашта адиб сифатида Мухтор оға билан "ЎзАС"да бир суҳбат уюштиришни режалаштирдик. У киши севимли адабий нашрни ўқиб, хурсанд бўлганини айтди.

Ушбу суҳбат эса машҳур шоир билан сим орқали бўлиб ўтди. Унинг вақти зиқ, иши ошиб-тошиб ётганига қарамай телефон орқали берган саволларимизга аниқ ва лўнда жавоб қайтарди.

Мухтор ШОХОНОВ:

ЎЗБЕКИСТОН – БУЮКЛИГИНИ САҚЛАГАН ДАВЛАТ!

— Ассалому алайкум, Мухтор оға! Мен Тошкентдан қўнғироқ қилаяпман...

— Эй, Қўчқор, сенмисан? Танидим. Аҳволинг қандай? Сен юборган "Ўзбекистон адабиёти ва санъати" газетаси учун ташаккур. Майли, ваъда — ваъда. Саволларинг тайёрдир? Айт, жавоб бераман.

— Шу дамда ўзингиз нима ҳақида гапиргингиз келаяпти?

— Хўп, яхши. Сенга кейинги китобларимни жўнатаман... Ҳозир, сен билан гаплашиб турган чоғда, ҳар жиҳатдан боғланишларимиз узилмаслиги, бу мумкин эмаслигини айтмоқчиман. Ўзбекларда кучли истеъдодлар кўп. Раҳматли Ғафур Ғулом, Миртемирлар билан яқин алоқада бўлганман. Ғафур ака билан Олмаотадаги учрашувим кечагидай эсимда. Миртемир аканинг юбилейи Чимкентда ўтувди. Дарвоқе, мен Чимкент вилоятининг йигитиман.

Ўзбекнинг катта шоири Абдулла Орипов, Эркин Воҳидов билан яқинман. Одил Ёқубов билан иноқман. Усмон Азим, Азим Суюн ва бошқа йигитлар билан ҳам муносабатим аъло. Хуллас, катта шоирлар, ёзувчилар сарҳад билмайдилар. Бизнинг адабиёт туфайли ўрнатган дўстлигимиз мангу, барқарордир.

— Ҳозирги замонда туйғунинг парвариши, қалб ҳиссиётининг жилваси, адабиёт мислсиз даражадаги цивилизация билан рўбарў келди. Фикримни ихчам баён этсам, китоб, халқ маънавияти, қадимий гўзал одатлардан завқланиш сезгиси XXI асрнинг компьютерлари, техник қурилмалари билан юзма-юз турибди...

— Тушундим. Ҳаммамизни ўйга толдириб, қалбимизни безовта қилаётган муаммо хусусида сўз очдинг. Сен менинг "Адашган тараққиёт" деган поэмамни ўқиганмисан?

— Ҳа, шунинг учун ҳам юқоридаги саволни бердим. Китобингиз Одил Ёқубовда бор экан. Сиз билан суҳбатлашиш ниятимни билиб ёзувчи дўстларимиздан бири олиб келиб берди. Поэмангиз дунёнинг кўплаб тилларига таржима қилиниб, машҳур бўлиб кетди. ЮНЕСКО бу асарда икки минг йилликнинг энг улкан муаммосини кўтариб чиққанингизни эътироф этиб, юқори баҳолади ҳамда ўзининг Париждаги штаб-квартирасида тақдимнома ўтказди.

Давоми иккинчи бетда.

БУГУНГИ СОНДА:

2 ТИЛШУНОСЛИГИМИЗ ДАРҒАСИ →

→ МУҲАББАТ ҚАСРИНИ ИЗЛАДИМ... 3

4 МУҚИМИЙ ВА ЗАВҚИЙНИНГ ЯНГИ ТОПИЛГАН ШЕЪРЛАРИ →

→ ИСМОИЛЗОДАНИ БИЛАСИЗМИ? 5

ҲУРМАТЛИ МУШТАРИЙЛАР!

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати»га 2006 йил учун обуна давом этмоқда.

Обуна баҳоси сиз кутганингиздан анча арзон.

Нашр кўрсаткичимиз — 222

Обуна чекланмаган.

Аччиқ кўк чой чанқоғингизни қондиради. "ЎзАС" — маънавий эҳтиёжни!

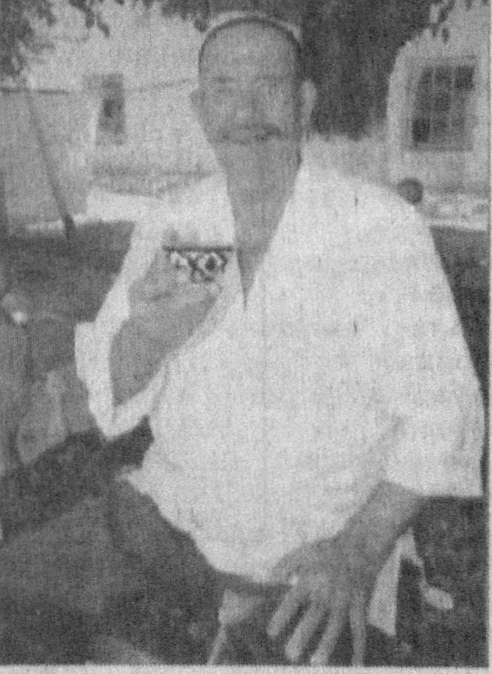

АЗИЗ ЮРТДОШЛАР!

Ўзбек адабиётининг кўзгуси, сиз севиб ўқийдиган "Шарқ юлдузи" журналига, сизнинг кўпйиллик суҳбатдош ва фикрдошингизга 2006 йил учун обуна давом этмоқда. Обуна барча алоқа бўлимларида чекланмаган миқдорда қабул қилинади.

Келгуси йилда ҳам ўзбек ижодкорларининг янги асарларини биринчилардан бўлиб ўқишни истасангиз, фурсатни бой бермай, журналимизга обуна бўлинг.

Эслатиб ўтамиз, келаси йили «Шарқ юлдузи" йилига тўрт марта эмас, олти марта нашр этилади.

"Шарқ юлдузи" — сизнинг журналингиз. Обуна тугашига саноқли кунлар қолди.

ҲУҚУҚ ВА БУРЧ

Боши биринчи бетда.

Менинг назаримда, Конституциямизни ўрганиш ва унга жамият ҳаётининг барча соҳаларида узлуксиз ва тўкис амал қилиниши билан боғлиқ асосий муаммо — бу унинг ўзи эътибор марказига қўйган Инсоннинг онгли фаолиятига боғлиқ. Буни англамаган касларни, турли ғаразли кучларнинг ноғорасига ўйнаб аюҳаннос солаётган думбул, кўр кимсаларни тарихнинг ўзи четга улоқтиришига шубҳа йўқ. Содда қилиб айтганда, мустақил Ўзбекистон Конституциясига қарши қўл кўтариш — Ватанга қарши қўл кўтариш, онага қарши қўл кўтариш билан баробар. Бундай ҳаракатларни тарих ҳеч қачон кечирган эмас.

Қонун устуворлиги ҳар бир фуқародан, — у оддий касб эгаси бўладими, мансабдор шахс бўладими, — сўзсиз итоат этишни талаб қилади. Бош Қонунга ўзи итоат этмаган кимсанинг бошқаларни даъват этишга маънавий ҳаққи йўқ.

Ўзбекистон Республикаси Конституцияси — ҳур ва озод инсоннинг давлат ва жамият ҳаётини ташкил этишдаги ўрни, ҳақ-ҳуқуқи ва бурчи дарж этилган Бош Қонун, миллий ғурур ва ифтихор рамзи. Биз уни шундай тушуна олсаккина, инсоний бурчимизни тўғри ва ҳалол адо этган бўламиз.

Конституциямизга асосан демократик жараёнларнинг тобора чуқурлашиб бораётгани, жамоатчилик институтлари ва нодавлат нотижорат ташкилотларнинг ўрни ва аҳамияти нечоғлик ортиб бораётганини ўзим раҳбарлик қилаётган "Туркистон-пресс" нодавлат ахборот агентлиги ёпиқ акциядорлик жамияти фаолияти мисолида ҳам кўриш мумкин.

Агентлигимиз 1998 йил ноябрь ойида ҳукуматга қарашли бўлмаган оммавий ахборот воситалари, давлат ва нодавлат ташкилотларидан иборат ташаббускор гуруҳ томонидан ёпиқ акциядорлик жамияти кўринишида ташкил этилди. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримовнинг "Туркистон-пресс" нодавлат ахборот агентлигини қўллаб-қувватлаш тўғрисида"ги 1999 йил 19 мартдаги Фармонига биноан Агентликнинг моддий-техника базаси мустаҳкамланди, мамлакатимиз ва жаҳон ахборот бозорида ўз ўрнини эгаллаши учун кенг имкониятлар яратилди.

Бугунги кунда Агентлигимиз Ўзбекистон Миллий ахборот агентлиги, "Жаҳон" ахборот агентликлари қаторида ўз конституциявий ҳуқуқ ва бурчларига амал қилган ҳолда республика ҳаёти ҳақида холис ахборотни мамлакатимиз ташқарисида ҳам тезкор тарқатиш, аҳолининг жаҳон миқёсидаги ахборотларга бўлган эҳтиёжини қондириш ишларига баҳоли қудрат ҳисса қўшишга ҳаракат қилиб келаётир. Агентлигимиз ўзининг мустақил нашри — "Моҳият" газетасига, ихчамроқ бўлса-да, матбаа шўъба корхонасига эга. Биз мамлакатимиз миқёсида амалга оширилаётган ислоҳотлар жараёнини, турли соҳаларда эришилаётган ютуқларни кенг тарғиб этган ҳолда йўл қўйилаётган камчиликларни ҳам четлаб ўтаётганимиз йўқ. "Моҳият" газетаси саҳифаларида кўтарилаётган айрим муаммолар баъзан қизғин мунозараларга, турлича муносабатларга сабаб бўлаётган бўлса-да, юзимиз шувит бўлиб қолаётгани йўқ. Танқидий чиқишларнинг, энг аввало, холис ва беғараз, қонун устуворлиги тамойилларига мувофиқ бўлишига ҳаракат қилаётирмиз.

Демоқчиманки, Бош Қонунимиз ва бошқа меъёрий ҳужжатлар доирасидаги эркинликдан фойдаланишнинг ўзи биз журналистлардан ҳали жуда кўп ўқиб-ўрганишни, мунтазам ижодий изланишни талаб қилаётгани бор ҳақиқат. Енгил-елпи йўлларни танлаш, шахсий муаммони мутлақ ҳақиқат дея жар солиш, кимнидир ноўрин бадном қилиш, ҳар турли ниқобларни кийиб олиб шов-шув кўтариш эса унчалик қийин иш эмас. Қийини — холис ва беғараз бўла билиш. Муҳими — давлат ва жамият манфаатларига, миллат манфаатларига содиқ қолиш.

МИЛЛАТ ЧИРОҒИ

Ҳақ-ҳуқуқин таниган
Бамисоли зулматда —
Айни тун қоронғуси
Фонусни тутган киши.

Бор экан миллат, Ватан
Бордир унинг, албатта,
Ўз номуси, қомуси —
Конституцияси.

Истиқлол кўклам каби
Бахш этиб қайта ҳаёт,
Уйғотди элнинг не-не
Доно, бузрукларини.

Ушалди юрт матлаби —
Бор жаҳон этмокда ёд
Ўзбекнинг "Авесто"ю
"Темур тузуклари"ни.

Аждодлар заковати
Неча замон қаъридан
Қўшилиб жилға-жилға
Оқиб келар нур наҳри.

Бош Қонунга кўз солсам
Жонланар шууримда
Форобий ҳавас қилган
Фозил одамлар шаҳри.

Бугун лофураётган
Миллатларнинг бобоси
Нари борса кўролган
Ўз бурнидан берини.

Бош Қонунга кўз солсам
Неча аср йўл босиб,
Кафтида ер курраси
Қад ростлайди Беруний.

Боқиб тургандек бўлар
Сатрлар оша теран
Ҳазрати Навоийнинг
Адолатли нигоҳи.

Бир қарасам Кошифий,
Хавофий бир қарасам,
Марғиноний тикилиб
Тургандек бўлар гоҳи.

Инсоний бағрикенглик,
Миллатлар ичра тенглик,
Ўзбекона оқибат —
Бари бунда мужассам.

Энг муқаддас калом бу,
Келажакка салом бу,
Азал, абадул-абад
Она-Ватанга қасам!

Саъдулла ҲАКИМ,
Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими

ЎЗБЕКИСТОН — БУЮКЛИГИНИ САҚЛАГАН ДАВЛАТ!

Боши биринчи бетда.

— Хабардор экансан. Шу поэмада ёзганман, бир донишманд ҳукмдордан уйига келган меҳмонлар: "Фарзандларингиз нечта?" деб сўрабди. Ҳукмдор: "Бир яримта фарзандим бор", деб жавоб берибди. Меҳмонлар ҳайрон: "Нега бир яримта деяпсиз?". Ҳукмдор: "Тўғриси, уч ўғлим бор. Учаласи ҳам ўқимишли. Сабоқ олган. Лекин улардан бири уйғоқ ақли билан ўз билимларини ота-боболаримиз, қадим аждодларимизнинг ахлоқий мукаммаллиги, маданий мероси билан боғлай билди. Иккала фарзандим эса буни эплай олмади. Шунинг учун уларнинг икковини ҳам қўшиб яримта фарзанд дейман. Кимки, ҳиссиз, туйғусиз бўлса-ю, қуруқ, совуқ ақл билан эзгу туйғу ва ахлоқни, инсонийликни менсимаса, уни қанча кўкка кўтариб мақтама барибир жамият учун хавфли бўлиб қолади", дебди.

— Худди елкасида бош ўрнига компьютер кўтариб юрганга ўхшайди бундай одамлар.

— Ҳа, топдинг. Қалб, ахлоқ, ички гўзаллик топталмаслиги керак.

— Демак, адабиёт ва санъат...

— Ҳа, адабиёт ва санъат миллат қалбининг ёруғ нурларини ифодалайди, улар миллат юрагининг кардиограммасидир. Қайсики, давлатда адабиёт ва санъатга соя ташланса, ўша халқни буюк халқ деб бўлмайди.

— Мухтор оға, ҳозир Ўзбекистонда адабиёт ва санъат ривожига шарт-шароит мавжуд. Шу билан бирга истеъдодлар нимага қодирлигини кўрсатяпти ҳам. Истеъдодсизлар эса ҳамма замонда майда-чуйда ишлар билан машғул бўлишган.

— Тўғри гап. Маънавиятга эътибор берилган жойда ўсиш, ахлоқий ва ақл тараққиёти уйғун кечади. Буни Ўзбекистон мисолида кўриш мумкин. Ўзбекистон ўз буюклигини сақлаб қолган давлат, ҳар бир ўзбекистонликда келажакка нисбатан ёруғ ишонч бор.

— Мухтор оға, ҳозир Сиз депутатсиз. Айни дамда сиёсий фаолиятингизда қандай масалалар кўндаланг? Нима билан машғулсиз?

— Сўрама, сира. Эй, тил муаммоси. Қозоқ тили, унинг келажаги учун қайғураяпмиз... Ҳозир ёшлар, айтишга ҳам тил бормайди, ўз она тилини йўқотиш арафасида турибди. Қозоқ тилининг жозибаси, ўз она тилимизнинг қадр-қиммати учун курашиш, ёшларда она тилимизга нисбатан меҳр уйғотиш, бу тил бизнинг жон томиримиз эканлигини уларнинг қалбига сингдириш зарурлигини биз зиёлилар англаяпмиз. Бизда она тилимизни асраш муаммоси етилиб турибди. Бу — жиддий хавф, жиддий хатар. Ёшларга она тилимизни қайтаришимиз керак.

— Мухтор оға, Сиз нафақат улкан шоир, балки етук сиёсатчи арбобсиз. Индинга Қозоғистонда президент сайлови бўлиб ўтади. Шу хусусдаги фикрларингизни ҳам билмоқчийдим.

— Марказий Осиё минтақасида тинчлик ва барқарорликни таъминлашда Ўзбекистон давлати ва унинг Президентининг ўрни алоҳида эканлигини таъкидламоқчиман. Бу қардош халқларнинг тараққийпарвар кишилари, қолаверса, қавми-қариндош халқларимиз учун юксак даражадаги хайрли иш. Бундан қувонмоқ керак. Очиғи, мен Ўзбекистон давлатининг тинчлик йўлидаги қатъиятли сиёсатига ҳамиша хайрихоҳман. Сайлов масаласига келсак, қозоқ халқи ҳам ўз келажаги, бахт-иқболи йўлида фидойи бўлажак номзодни танлаб олади. Халқимизнинг хоҳиш-иродаси, орзу-истаклари йўлида маъқул келадиган дастурлар билан ўз сайловчиларига пешвоз чиққан номзод сайланади. Юртимизда демократик тамойиллар тантанаси айнан мана шу сайловдан сўнг ўз ифодасини топишига ишонаман. Бўлажак Президентни халқ сайлайди. Ўйлайманки, халқимизнинг фаоллиги ўз келажаги ва тақдирини белгилайди.

— Оға, ўзини топиб, ўзини тан олган миллат озодлик нима эканлигини яхши англайди.

— Халқ орзусининг амалга ошуви — энг улуғ саодат. Халқларимиз яқин, томирдош. Ўзбекистонликларга, биродарларимга куч-қувват, бахт-иқбол тилайман. Руҳий қудрат, маънавий гўзаллигига кўз тегмасин дейман. Истиқлолингиз барқарор бўлсин.

Суҳбатдош:
Қўчқор НОРҚОБИЛ

Икки оғиз дил сўзи

ТИЛШУНОСЛИГИМИЗ ДАРҒАСИ

1958 йили Ўзбекистон Фанлар академиясининг ўша вақтдаги президенти Ҳабиб Муҳамедович Абдуллаев мени академиянинг Тил ва адабиёт институтига директор қилиб юборди. У вақтда фан номзоди, ўттиз икки яшар ёш мутахассис эдим. Кўпчилик ҳали мени танимас эди. У замонларда илмий-текшириш институти директорини компартия марказий комитетининг бюроси тасдиқлаши керак бўлар эди. Менинг номзодим у юқори поғоналардан ўтмаслиги мумкинлигидан хавотирда бўлган Ҳабиб Муҳамедович буйруқда мени «Вақтинча директорлик вазифасини бажарувчи», деб ёзганди. Институтга келиб жамоа билан танишгач, бу ерда ўзим қатори анчагина ёш илмий ходимлар борлигига аҳамият бердим. (Кейинчалик улардан фан докторлари, академиклар, хизмат кўрсатган фан арбоблари етишиб чиқди.) Улар орасида Ғанижон Абдураҳмонов ажралиб турарди. Бу киши ўзи ёш бўлса-да, Фарғона педагогика институтида тажриба орттирган олим ва ташкилотчи раҳбар эди. У институтга катта илмий ходим бўлиб келганди. Докторлик диссертацияси устида ишлаётган, истиқболли, талантли ёш олимлардан бири эди. У институтга иш вақти бошланмасдан келар, кунбўйи тинимсиз ишлар, турли одамларнинг ҳар хил гапларига аралашмас, ўз илмий-тадқиқоти устида кўмилиб ўтириб ишларди. Менинг институт директори сифатида дастлаб қилган ишларимдан бири Ғанижон Абдураҳмоновни илмий ходимликдан бўлим мудирлигига ўтказиш бўлган.

У вақтлари Ғанижон Абдураҳмонов ҳозирги «Ўзбек тилида қўшма гап» мавзуида синтаксис бўйича илмий иш яратмоқда эди. Бу жуда мураккаб, оғир ишни якунлаб катта бир монография нашр эттирди. Бу иш ҳам институтнинг, ҳам Фанлар академиясининг муваффақияти сифатида тан олинган. У ана шу мавзуда докторлик диссертацияси ёқлади.

Тенгдошларимиздан тилшунослик бўйича биринчи бўлиб филология фанлари доктори бўлган киши ҳам Ғанижон Абдураҳмоновдир. Бу ёшлар учун ибрат бўлди.

Олимнинг докторлик диссертацияси ёқлаши осонликча кечгани йўқ. Институт дирекцияси, академия президенти Ҳабиб Муҳамедовичнинг қувватлашига қарамай, бунга ҳам илмий, ҳам ташкилий жиҳатдан қаршилик кўрсатганлар оз бўлган эмас. Уларнинг ўйлаб топган макрларига ақл ҳайратда қолади. Шулардан бирини айтиб бераман.

Бир куни ЎзФАда раҳбарлик лавозимида ишловчи бир киши ҳузуримга кириб келиб Ғ.Абдураҳмоновнинг ёзиб тугалланган ва ёқлаш учун тавсия этилган докторлик ишининг ёқланишини тўхтатишни талаб қилди.

— Негаки, — деди у киши, — Абдураҳмонов диссертацияси Мазлума Асқарованинг ишига яқин. Агар бу иш ёқланса, Асқарованинг иши тўхтаб қолиши мумкин.

Тилшуносликдан узоқ бўлган бу муҳтарам зот ўз фикрининг хато эканини ё тушунмас, ё тушунишни истамас эди. Ваҳоланки, бу ҳар иккала иш бир-бирини тўлдиради. Иккаласи ҳам ўзбек филологиясини бойитади, уни юқори даражага кўтаради. Ҳар иккала олим ҳам юксак илмий даражага муносиб инсонлардир.

Мен шу фикрни ўз суҳбатдошимга қатъи равишда айтдим. У фикримни қабул қилдими, йўқми, билмайман. Аммо устоз тилшунос олим икки академиянинг аъзоси, профессор Александр Константинович Боровков раҳбарлигида биз шу ўйлаганларимизни амалга оширдик. Ғанижон Абдураҳмонов ҳам, Мазлума Асқарова ҳам докторлик диссертациясини муваффақият билан ёқладилар, филология фанлари доктори, профессор бўлдилар. Ғ.Абдураҳмонов Ўзбекистон ФА академиги, Мазлума Асқарова эса Россия Педагогика академиясининг академигидир.

Биз Ўрта Осиё давлат университетининг Шарқ факултетини битириб, 1949 йили ЎзФА Шарқ қўлёзмаларини ўрганиш институтига (ҳозирги Беруний номидаги Шарқшунослик институтига) ишга келганимизда бу ерда институт директорининг илмий ишлар бўйича ўринбосари бўлиб Солиҳ Муталлибов ишларди. Домланинг бир оёғи йўқ, қўлтиқтаёқ билан юрарди. Сиз эртадан кечгача домлани иш ўрнида топасиз. Мана неча йилдирки, Солиҳ Муталлибович энг қадимий туркий тилдаги ёзма ёдгорлик — «Девону луғатит-турк» бўйича илмий иш олиб бормоқда эди. Менинг кўз ўнгимда домла бу иш устида ўн йил ишлади. Олдин ҳам шунча ишлаган бўлсалар керак.

Мен Тил ва адабиёт институтига ишга келганимда Солиҳ Муталлибов домла шу ерда катта илмий ходим бўлиб ишларди.

Бир куни ҳаво иссиқ, кабинет деразаларидан баҳор шабадаси елиб уни хуш ҳавога тўлдирган бир фурсатда Солиҳ Муталлибович хонамга кириб келди. У кишининг кайфи чоғ, руҳи тетик ва қувончли эди. Дарҳол ўрнимдан туриб у киши билан сўрашдим. Ўтирғизиб ҳол-аҳвол сўраб, сўнг нима дейишини кутдим.

— «Девон» устидаги иш охирига етди. Шуни хабар қилай деб келдим, — деди домла севинч билан.

— Табриклайман, — дедим. — Бу катта ишингизнинг якунланиши ўзбек илмфанининг катта ғалабасидир.

— «Девон»нинг ўзбекча номини қандай атасак экан, — деди домла.

— «Девон» сўзини сақласак, — дедим.

— Балли, — деди домла, — «луғат» дегани «сўзлар», демакдир. «Турк» сўзини ҳам сақласак.

— «Турк сўзлари девони» бўлар экан-да!

— Шундай, шундай!

Бу қадимий туркий сўзларнинг араб тилидаги изоҳли луғатидир. Солиҳ Муталлибов ўша сўзларни усмонли турк тилидаги нашрга қиёс этиб, ҳар бирининг тўғри ўқилишини аниқлаган. Араб тилидаги изоҳларни ўзбек тилига таржима қилган. Узоқ йиллар давомида бажарилган иш битган. У уч катта жилддан иборат.

— Энди бир таҳрирдан чиқарилса, сўнг нашрга топширмоқ мумкин бўлар, — деди домла.

Шунга келишиб, суҳбатни якунладик.

Орадан уч-тўрт кун ўтгач, бир ходимимиз ҳузуримга кириб келди. У ёши катта, таниқли тилшунослардан. «Девон»нинг таржима ва нашрига муҳаррирликка мўлжалланган олим.

Бу киши Солиҳ Муталлибовнинг бажарган ишида нуқсон кўплигини менга гапира кетди. Узоқ сўзлади. Хулоса шу эдики, агар бу одам Муталлибовга ҳаммуаллиф этилса, ўшанда у таҳрир қилиб бериши мумкин. Ўшандагина «Девон» нашр этилса бўлади. Бундай бўлиши мумкин эмаслигини мен унга айтдим. Солиҳ Муталлибов кўзимиз олдида битта ўзи бир умр ишлаб, бу асар таржимасини яратди. Ҳеч иш қилмай туриб шериклик даъво қилиш ярашмаган иш. Биз бунга йўл қўймаймиз, — дедим. — Ундай бўлса, бу иш юзага чиқмайди. Мендан бошқа одам буни таҳрир қила олмайди, — деди у. — Бу ишни юзага чиқариш Ўзбекистоннинг қўлидан келади. Сиз шу даъвонгизда қолсангиз, бу ишга аралашмай қўяқолинг, — деб жавоб қилдим. Шу билан бу ёқимсиз суҳбат тугади ва у одам директор кабинетидан чиқиб кетди.

Мен бир-икки кундан сўнг Ғанижон Абдураҳмоновни чақириб Солиҳ Муталлибов билан бирга ишлаб, «Девону луғатит-турк» таржимасини таҳрир қилиб, уни нашрга тайёрламоқни таклиф этдим. Лекин хавотирда эдимки, бу тил тарихига оид асар, Абдураҳмонов эса, ҳозирги ўзбек тили бўйича ишлаган. Шунинг учун бу таклифни қабул қилмаслиги мумкин. Ғ.Абдураҳмонов бироз ўйланиб қолди, сўнг ўз соҳасидан анча узоқ бу ишни олмоққа иккиланаётганини билдирди. Лекин мен қароримда қатъи эдим. Ғ.Абдураҳмонов бу ишни бажариши шарт. Эҳтимол, илмий йўналишни ўзгартиришга тўғри келар. Аммо «Девон»нинг нашр этилиши Ўзбекистон филологиясида катта воқеа бўлишини Абдураҳмонов яхши тушунди. Бироз тараддуддан сўнг у бу ишни бажаришга розилик билдирди. Бу мардона қарор эди. Олим ўзига қандай оғир юкни олаётганини тушунарди. Аммо бу қарор ҳақиқий олим, ҳақиқий инсонга хос қарор эди. Ғанижон Абдураҳмонов бу ишга дадил киришди. У чин илм фидойиси эканини кўрсатди. Бирин-кетин «Девону луғатит-турк»нинг биринчи, иккинчи, учинчи жилдлари нашрдан чиқди. Унга индекс тузилди. Шундай қилиб ўзбек филологияси тарихида муҳим ўрин эгалловчи қадимий ёзма ёдгорликнинг тўрт жилддан иборат нашри амалга оширилди.

Ғанижон Абдураҳмонов шундан кейин ўзбек тилининг тарихига оид кўпгина илмий-тадқиқотлар яратди. Бу соҳанинг моҳир билимдони сифатида фан оламида эътибор қозонди.

Ҳурматли олим, педагог, давлат ва жамоат арбоби академик Ғанижон Абдураҳмоновнинг элу юрт, илм-фан соҳасидаги хизматлари ғоят улкан. У тилшунослигимиз дарғаларидандир. Бу ҳақда кўп ёзиш мумкин. Мен фақат икки лавҳанигина ҳикоя қилдим...

Биз олимга узоқ умр, сиҳат-саломатлик, янги илмий ютуқлар тилаб қоламиз.

Азиз ҚАЮМОВ,
академик

ХАЛҚАРО АНЖУМАН

Шу йилнинг 25 — 26 ноябр кунлари Бадиий академиянинг Икуо Хираяма Маданият карвонсаройида «Марказий Осиё минтақасида маданий-тарихий меросни таъмирлаш муаммолари. Ривожланишнинг асосий йўлларини ишлаб чиқиш» мавзуида халқаро конференция бўлиб ўтди.

Конференция иштирокчиларини ЮНЕСКОнинг Ўзбекистондаги ваколатхонаси раҳбари Барри Лейн, «Ўзбекистон маданият ва санъат форуми» фонди бошқаруви раиси Азиз Исахўжаев, Маданият ва спорт ишлари вазири ўринбосари Азамат Ҳайдаров қутладилар.

Конференцияда Болгария, Юнонистон, Миср, Ирландия, Қозоғистон, Қирғизистон, Россия, Тожикистон, Туркия, Франция, Украина ва Ўзбекистондан олим ва мутахассисларнинг 20га яқин маъруза ва илмий ахборотлари тингланди.

Маданий-тарихий меросни сақлаш ва таъмирлаш муаммолари, фаолият асосий йўлларини ишлаб чиқиш масалаларидаги баҳс-мунозаралар унумли бўлди.

Конференция якунлари бўйича қабул қилинган декларацияда Ўзбекистон Бадиий академияси Бадиий кўргазмалар дирекцияси негизида Тошкентда Маданий-тарихий меросни таъмирлаш Марказий Осиё марказини ташкил этиш, Марказ томонидан таъмирлаш ва консервацияга муҳтож санъат асарлари тўғрисида маълумотлар банкини шакллантириш мақсадида Марказий Осиё музейларидаги вазиятни таҳлил этишни амалга ошириш, таъмирлаш соҳасида мунтазам равишда конференциялар ўтказиш, минтақа турли музейлари асосида вақти-вақти билан амалий семинарлар, моҳир мутахассислар дарслари, коллоквиумлар ўтказиш кўзда тутилди.

КОЛЛЕЖДА УЧРАШУВ

Тошкент Давлат эстрада-цирк коллежида Конституциямизнинг 13-йиллиги олдидан халқимизнинг севимли санъаткори, Ўзбекистон халқ артисти Галия Измайлова билан мулоқот бўлиб ўтди.

Коллеж раҳбари, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Карима Зарипова таниқли раққоса ва устоз балетмейстернинг ижодий фаолияти ҳақида маъруза қилди.

Галия Измайлова ҳаётидаги унутилмас лаҳзалар ҳақида сўзлар экан Галина Уланова, Мая Плисецкая, Маҳмуд Эсонбоев, Рашид Бейбутов, Раж Капур каби машҳур санъаткорлар билан бўлган мулоқот ва суҳбатларини ҳаяжон билан эслади. Ўзбекистон Конституциясида ёш истеъдодларнинг камол топиши учун белгилаб берилган ҳақ-ҳуқуқлар тўғрисида сўзлаб, талабаларнинг ўқиш ва изланишларида муваффақиятлар тилади.

Коллеж талабалари учрашув якунида Галия Измайлова саҳналаштирган рақслардан ижро этдилар.

А. РАҲИМОВ

Хотира

МАРД ЎҒЛОН НОМИ УНУТИЛМАЙДИ

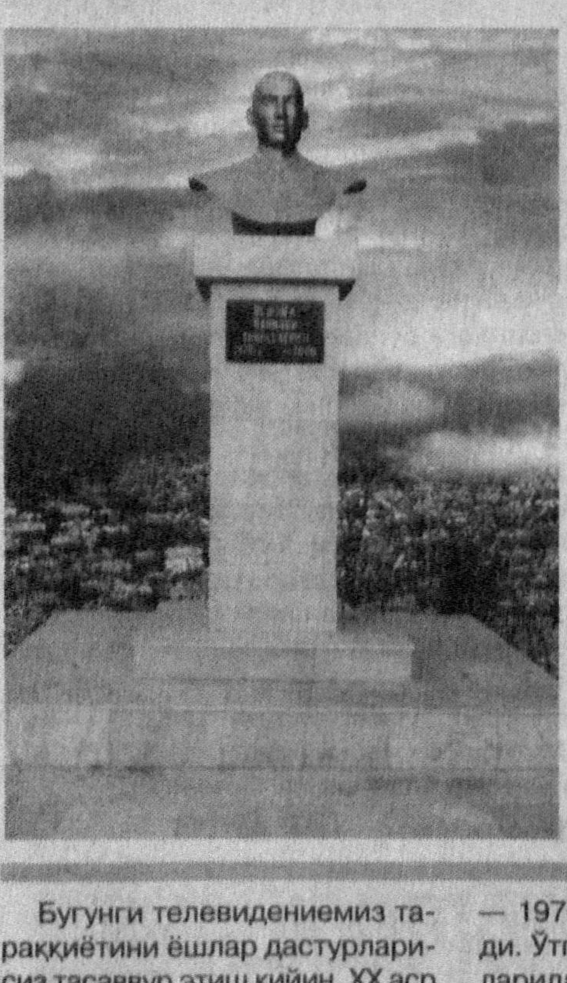

...Улуғбек Барноев 2000 йилнинг 4 август куни республикамизнинг жанубий сарҳадларини — Узун, Сариосиё туманлари чегараларини қўриқлаш чоғида террорчилар ўқидан ҳалок бўлган эди.

Каттақўрғон шаҳар транспорт касб-ҳунар коллежига мазкур билимгоҳнинг собиқ ўқувчиси Улуғбек Барноев номи берилиб, юртимиз тинчлиги, осойишталиги йўлида жон нисор этган йигитнинг хотираси абадийлаштирилди. Шунингдек, коллеж ҳудудида «Улуғбек Барноев хиёбони» ҳам барпо этилди.

Яқинда коллеж ҳовлисида мард йигит хотирасига ёдгорлик (бюст) ўрнатилди. Бюст маҳаллий ҳайкалтарош Бобуржон Қулиев томонидан яратилган. Ёдгорликнинг очилиш маросимида У. Барноевнинг ота-онаси, қариндош-уруғлари, коллеж жамоаси ҳамда жамоатчилик вакиллари қатнашдилар.

Коллежда Улуғбек Барноевнинг қисқа, ибратли умр йўли ҳақида ҳикоя қилувчи музей ҳам ташкил этилган. Каттақўрғонлик таниқли мусаввира Ноила Қораева музейга У. Барноев портретини туҳфа этди.

Абдулҳамид Мажидий номидаги Каттақўрғон ўзбек давлат драма театри ижодий жамоаси эса ёзувчи Яздон Худойқуловнинг ана шу мард ўғлон ҳақидаги «Армон» драмасини саҳналаштирди.

Абдуазиз ҲОШИМОВ

Доимий ҳамроҳ

Бугунги телевидениемиз тараққиётини ёшлар дастурларисиз тасаввур этиш қийин. ХХ аср ўрталарида ўз фаолиятини бошлаган ёшлар телевидениеси мустақил телеканал даражасига эришгунга қадар мураккаб ижодий жараённи босиб ўтди. Ёш санъатшунос Илмира Раҳматуллаеванинг «Янги аср авлоди» нашриётида чоп этилган «Телевидение ва ёшлар: кеча ва бугун» номли рисоласида ана шу жараён батафсил таҳлил қилинган.

Рисола муқаддима ва хулосадан ташқари, асосан, уч бобдан иборат. Биринчи бобда ўзбек телевидениесида ёшлар кўрсатувларининг шаклланиши (1957 — 1970-йиллар) тадқиқ этилади. Ўтган асрнинг 70 — 80-йилларида ёшлар телевидениесида қандай жиҳатлар етакчилик қилгани рисоланинг иккинчи бобида кузатилган. «Янги давр ёшлар телевидениеси: янгиланишлар, муаммолар, вазифалар» деб номланган учинчи бобда мустақилликнинг илк давридан бугунги кунгача ёшлар телевидениеси дастурларида амалга оширилган жиддий ўзгаришлар, «Ёшлар» телеканалининг юзага келиши, мавзу, қаҳрамон, жанрлар танлашдаги, кўрсатувлар сюжети ва композицияси қурилишидаги янгиланишлар, ўзига хос бадиий воситалар ва ечимларни излаб топишдаги интилишлар борасида мулоҳаза юритилади.

Муаллифнинг хулосасига

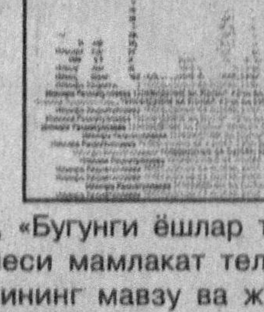

кўра, «Бугунги ёшлар телевидениеси мамлакат телевидениесининг мавзу ва жанрлар хилма-хиллиги бўйича ажралиб турадиган муҳим тармоғига айланди, унинг тараққиётига янги ва кўп нарса ваъда қиладиган шиддат бағишлади, ижодий ҳаётнинг ички ташкиллаштириш тамойилларини яратди, бадиий-ифодавий воситаларнинг такомиллашувига сабаб бўлди».

Ўзбекистон Қаҳрамони, профессор Озод Шарафиддинов мазкур рисолага сўзбошисида ёзганидек, китобда Ўзбекистон телевидениесида ёшлар муаммоларининг ёритилишида эришилган муваффақиятлар ҳам, мавжуд нуқсонлар ҳам кўрсатилган. Шунингдек, қарийб эллик йил давомида яратилган ва мазкур рисолага тадқиқот объекти сифатида танлаб олинган ўзбек телевидениеси тараққиётида муҳим ўрин тутган ёшлар кўрсатувларини таҳлил қилиш жараёнида илк бор телесанъатнинг бадиий-ифодавий воситалари тадқиқ этилган.

Рисола Ўзбекистон Республикаси «Камолот» ёшлар ижтимоий ҳаракати ҳомийлигида чоп этилган. Масъул муҳаррир санъатшунослик фанлари доктори, профессор М.Тешабоев. Муҳаррир Н.Нарзуллаев.

«ШАБИТ» ҒОЛИБЛАРИ

Қозоғистон Республикасининг Остона шаҳрида ўтказилган «Шабит» ижодкор ёшлар фестивалида юздан ортиқ иштирокчилар ўз маҳоратларини намойиш этдилар. Мамлакатимиз шарафини ҳимоя қилган Рашид Уснатов, Тобаназар Бозоров ҳамда Илҳом Норов фахрли ўринларни қўлга киритдилар.

М.АҚРОМОВ

КУЗ — СЕВГИМНИ БИТГАН ХАТИМСАН

Берди РАҲМАТ

* * *

Куз келса боғларда япроқ тўкилур,
Тўкилмасин десанг-да кўпроқ тўкилур.
Бир пайтлар ям-яшил япроқ эдим мен,
Қани у яшиллик? — сўроқ тўкилур.
Наҳотки баҳорим кузга айланди,
Айрилиқ тўкилур, фироқ тўкилур.
Умр — дарё дерлар, тинимсиз оқар,
Гар тинса, устига қирғоқ тўкилур.
Ё Раббим, бир яшил япроғингман мен,
Тўкилсам, устимга тупроқ тўкилур...

ЮР, ТОҒЛАРГА КЕТАМИЗ...

Ўзбекистон халқ ёзувчиси
Шукур Холмирзаев хотирасига

Бир кун юксак тоғлардан
Бир оғир тош кўчдими.
Кузги боғлар оралаб
Ғам қушлари учдими.
Хазонлар боғларгамас,
Юракларга тушдими.
Ушбу ёруғ оламдан
Биз ҳам бир кун ўтамиз.
Оғажон, бошинг кўтар,
Юр, тоғларга кетамиз.
Оғажон, қара ахир,
Дўрмонда боғинг қолди.
Унда қанча баҳоринг,
Гуллаган чоғинг қолди.
Бугун сен нега жимсан,
Юракда доғинг қолди.
Ушбу ёруғ оламдан
Биз ҳам бир кун ўтамиз.
Оғажон, бошинг кўтар,
Юр, тоғларга кетамиз.

Энди сен тинч ухлагин
Ойбек ётган тупроқда.
Тошкент томонга қараб,
Бойсун йиғлар йироқда.
Бу дунё қувончидан
Аламлари кўпроқ-да.
Ушбу ёруғ оламдан
Биз ҳам бир кун ўтамиз.
Оғажон, бошинг кўтар,
Юр, тоғларга кетамиз.

Йўл юрсанг бу оламда,
Йўл чиқар, йўлдош чиқар.
Яхшиларга қўл узатсанг,
Кўл чиқар, кўлдош чиқар.
Ҳали тонглар отар,
Ҳар куни қуёш чиқар.
Ушбу ёруғ оламдан
Биз ҳам бир кун ўтамиз.
Оғажон, бошинг кўтар,
Юр, тоғларга кетамиз.

Ахир ўзинг айтардинг,
Бу жойларда нима бор.
Тоғлар сенинг — дил дардинг,
У жойларда оппоқ қор.
Ким ҳам айта олади,
Қаерда мангу баҳор?
Ушбу ёруғ оламдан
Биз ҳам бир кун ўтамиз.
Оғажон, бошинг кўтар,
Юр, тоғларга кетамиз.

Бир кун сенинг бошингга
Тоғларнинг ўзи келди.
Боғбонимга не бўлди деб,
Боғларнинг ўзи келди,
Умрингнинг бунча эрта
Хазонли кузи келди.
Ушбу ёруғ оламдан
Биз ҳам бир кун ўтамиз,
Оғажон бошинг кўтар,
Юр, тоғларга кетамиз.

* * *

Нақадар тинч осуда оқшом,
Дунё ўхшар қадимий ғорга.
Умрим менинг — ёнаётган шам,
Аён фақат Парвардигорга.

Ғор ичида ёлғиз бир ўзим
Ва бир дафтар юрак тўрида.
Варақлайман тикканча кўзим
Ёнаётган шамнинг нурида.

КУЗ

Куз, менинг онамсан —
сочлари оппоқ —
Онамсан — ҳассага суяниб қолган.
Куз, менинг отамсан оламдан ўтган.
Уни энди тупроқ бағрига олган.

Сен менинг ўт ичра ёшлик пайтларим
Илк севгимни ёниб битган хатимсан.
Армондан сарғайиб кетган байтларим,
Хазонга айланган муҳаббатимсан.

Сен умрим қўшиғи, борлигим — борим,
Ўтган баҳорларим, ўтган ёзимсан.
Сен менинг бошимга ёққан оқ қорим,
Сиёҳлар тўкилган оқ қоғозимсан.

МУҲАББАТ ҚАСРИНИ ИЗЛАДИМ...

Адиба ҲАМРО

ШЕЪРИМ

Сукунатнинг соҳир шивирин туйиб,
Бахтни суйиб, азоб-армондан куйиб,
Бўғзимга қадалган изтироб нолам —
Шеърим!

Қудуқ тубидаги қамишдек нолиб,
Юрагим — сиёҳдон ғамларга тўлиб,
Хизмати-чун боши чопилган қалам —
Шеърим!

Муҳаббат қасрини изладим сарсон,
Азалий ишқ дарди айлади қурбон.
Жон чекдим, ёғдудан яшарди Олам —
Шеърим!

Дилчироғим, тунлар аллалар айтдим,
Номингни чақирдим, тонгда уйғотдим.
Сен эса югурдинг далага, эркам —
Шеърим!

Самога айланди бу мўъжаз хонам,
Тилимга жон ато этган сўз — онам!
Онасин гапига кирмаган болам —
Болам, болагинам, болажон —
Шеърим!

* * *

Дарахтлар шовуллар гўёки денгиз,
Руҳим — қуш, сузмоққа
чоғланган оққуш.
Нопармон осмонда учаман ёлғиз,
Тушларимга кирар жасур Сиёвуш.

Уфқнинг суратини чизди кўзларим,
Хаёллар элтдилар узоқ-узоққа.
Денгиз шамоллари мени суйдилар,
Мен эса кўз тикдим олис шафаққа...

Осмоним, уйғонгил, муждалар келтир,
Майли, бўрон бўлсин,
қорларни ёғдир.
Қушдек учиб бориб, бағрингдан қучай,
Эркнинг ҳавосига кўксимни тўлдир!

* * *

Мен кўнгил сўровдим...
Қорайди булут,
Кўз ёшларин
Заминга тўкиб.

Мен кўнгил сўровдим,
Музлади сукут.
Қорлар эриб кетди,
Тоғлар кўкариб.

Мен кўнгил сўровдим,
Боқди жилмайиб,
Юлдузлар жон олар,
Кўзларин очиб.

Мен кўнгил сўровдим,
Муҳаббат ийиб,
Бахтнинг қўйлагини
Тикди энтикиб.

Мен кўнгил сўровдим,
Ногаҳон сендан.
Мендек кўнглинг ётибди
Кўксингга ботиб...

ОЛЧА

Йиғламоқда олча дарахти,
Қон оқмоқда кўзларидан
Ёна ва ёна.

Заминга тўкилмас нечун?
Тугилди ҳасрати
Дил — шода.

Баландроқ шохини ушладим,
Бошин эгиб берди дарахт
Оҳиста.

Аччиқ ҳасрат териб қувондим,
Унинг ҳам қовоғи очилди
Аста.

* * *

Уятчанг келинчак мисол
Бошин эгар олча дарахти.
Хаёл сурар, индамайди у,
Ўғриларга таланган каби.

Бўй етмаса, чиқиб шохига
Синдиришган тик қоматини.
Бировларнинг гуноҳи учун
Таъзим қилар эгиб бошини.

* * *

О...га

Оҳи бор оҳимсан, чечагим,
Хаёлларим — ширин хотира.
Фақат сенинг ёдинг-ла ҳаёт,
Умидли кунларим — бокира.

Биз танишдик Тайлон[1] бўйида,
Тил топишди юракларимиз.
Муҳаббатнинг висол тўйида,
Учрашдилар тилакларимиз.

Баҳор бўлиб кулгандим шунда,
Меҳр каби тўлгандим шунда.
Кўксингда ниш отиб гул каби,
Райҳон, майса бўлгандим шунда.

Ариқдаги сувлар мавжланиб,
Бизга қўшиқ тўқир эдилар.
Сўзимиздан маст-беҳол бўлиб,
Ҳавас билан боқур эдилар...

Гулгун фасл севги қасрига
Чироқ ёқди бахт қуёшидан.
Биз ўлмаймиз. Кўнгил асрига
Нома битдик ишқ оташидан!

Оҳи бор оҳимсан, чечагим,
Хаёлларим — ширин хотира...
Фақат сенинг ёдинг-ла ҳаёт,
Умидли кунларим бокира.

1 Тайлон — ариқнинг номи.

ҲИКОЯ

БОЗОР

Анвар ШУКУРОВ

Ичкарига кирдим-да, алоҳида боқилаётган тўртта қўчқорчани орқа оёғидан ушлаб, бирин-кетин машинага солдим. Отам уйқусираб қилаётган секин ҳаракатимдан кўнгли тўлмай бир-икки марта «Шамни ушла, ўзим олиб чиқаман», «Жунидан тортма, қонталаш бўлиб қолади», «Томоғидан бўғма, ҳаром ўлдирасан», дея мени сергаклантириб турди.

Осмон зим-зиё бўлишига қарамай бозор гавжум. Тўрттала қўчқорчани бирбирига боғлаган ҳолда мен олдидан тортиб, отам орқасидан ҳайдаб келаётган эдик, бир одам отамни тўхтатиб гапга тутиб қолди.

— Сен боравер, орқангдан етиб бораман, — деди отам.

Қўйлар учун чек олиб бозорга кирдим. Бу ерда бегонани қоронғуда ҳам билиб олишади. Бир-икки киши мени ўраб олиб, «Нима дейсиз?», «Қанча дейсиз?» дея саволга тута бошладилар.

— Эгаси мен эмасман, ҳозир келади, савдолашаверасизлар! — дедим.

Шу пайт томоқ қириб отам етиб келди. Боягилар отам билан сўрашиб, «Моллар сизникими, Йўлдош ака?» дея, ҳеч нарса демай кетиб қолишди.

— Харидорга бундай муомала қилма, қўполлик қилаётганингни эшитиб қолдим. Шу ердан жилмай тур, мен бир айланиб келайин-чи.

— Неча пул дейин? — сўрадим овозимни баландлатиб.

— Шошмай тур қани.

Қоронғуда одамларнинг гаплари қулоққа чалинади:

— Вой, қўлингиз бундай иссиққина, юраги тоза одам экансиз, кафтингиз ҳароратидан сезиб турибман. Нима дейсиз? Икки юз, э, қўйсангиз-чи 110 га бердингизми?

Донишмандлардан бири иш битириш учун одамларнинг кўриниб турган яхши томонини топиб, мақтагин деган экан. Бу ернинг даллоллари эса, кези келганда кўринмайдиган жойингизни ҳам топиб мақташади.

Бир қарироқ даллол ёш йигитчанинг жигини топиш учун роса уринаяпти.

— Ў, йигит, сен фалончини ўғли эмасмисан?

— Йўқ, у одамни танимайман.

— Сеники ўзи қаердан?

— Сўраманг, меники бошқа тумандан, — бўш келмайди йигитча ҳам.

— Шу қўйингни сотиш учун келганмисан?

— 300 дан ками йўқ дедим-ку.

— Қайтариб олиб кетмоқчимисан қишлоғингга, яна харажатга тушиб?

— Шундай сўяман-да, қассобга олиб бораман, агар 50 кило юк қилмаса, мана кўрасиз.

— Ў-ў-ў, бу ёққа қара! Бу киши сотиш учун олаётгани йўқ, худойи қиламан деб ният қилганлар, савобга қоласан, кел, шуни 150 сўмга бердингми?

— Йўқ.

– Қўлингни буёққа бер, 160 сўм бўладими?

– Йўқ. Бўлмайди.

– Одам деган пақир-пастак, бева-бечорага қанотини пасайтириб муомала қилади, 170 га бердингми?

— Бу амри маъруфингизни жумада айтасиз, бу ерни эса бозор — «шайтоннинг мачити» деб қўйибдилар, 295 га ҳам бермайман.

— Э, ўзинг ёш бўлсанг ҳам, иззатни билмас экансан...

Бир даллол ўрисми ёки татар боланинг ҳўкизини сотиб олиш учун зўр бераяпти:

— Эй, ука, 600 сўм қилсак шу бузоқчангни, нима дейсан?

— Отам уришади. У мотоцикл олиб бермоқчи эди, ўрнига ҳўкиз берди. Энди ҳўкизни сотиб мотоцикл оламан.

— 600 сўмга иккита мотоцикл беради!

— Йўқ, у мотоциклнинг бир оёғи 600 туради.

— Бу нима деганинг?

— «Ява» олмоқчиман. Давлат нархи 1250 сўм, шапкасига яна 100 қўшасиз, шуни берсангиз, я согласен.

— Нима деяпсан, 1350 сўмга бундай ҳўкиздан иккита беради.

— Кеча заготскотга бордим, живой вес 620 кило чиқаяпти, зарезатга отам қўймаяпти, менга ҳам жалко, шунинг учун бозорга чиқдим.

— Минг сўм қилдик, бўладими?

— Йўқ, отам уришади.

Даллол метис боланинг «Тарозига торттирдим» деганига ишонди шекилли:

— Ў, жиян, бу ёққа қара, мотоциклнинг шапка-папкаси деган гапингни қуй, сен бола шапкасини берадиганга ўхшамайсан, сендан биров шапкасини оламан ҳам демайди. Шу мотоциклни нархини берамиз, 1250 сўм, бўладими?

— Ну, бобой, қўймадингизқўймадингиз-да, лекин ипини бермайман.

— Нимага энди?

— Отам уришади.

— Э, отангни илигига сени! Саттор, бир ип топ энди.

«Ў, уккағар, Қулмурод даллолни созлади», деган пичир-пичирлар қулоғимга чалинди.

Тонг ёриша бошлади, энди кўнглим ҳам бироз очилиб, атрофни кузата бошладим. Отам ҳам келиб қолди.

— Йўлдаш ака, нима дейсиз, қўчқорларни сотамизми? — деб сўради бир даллол отамдан.

— Сотамиз.

— Қанча дейсиз?

— Икки юз эллик дейман, қолганини сўрайверасиз.

Икки юз эллик! Менимча, бу нарх жуда қиммат эди. Ушлаб турган қўчқорларимдан каттароғини 160 га сотишаяпти, энди ҳеч ким яқинлашмаса кераг-ов.

Айтганимдай даллоллар ҳам, савдогарлар ҳам нархни эшитиб индамай кетардилар. Отамнинг эски таниши бўлса керак, бир даллол чол келиб: «Жўлдош, шуларингни 150 дан бер», — деди.

— Қосим ака, мени қўй боқишимни биласиз. Курмаги терилган арпа ейди бу жониворлар. Буларнинг жасадига қараманг, баданини ушлаб кўринг. 30 килодан кам юки йўқ буларнинг.

— 170 га берасанми? — сўради даллол, қўйларнинг баданини ушлаб кўраркан.

— Йўқ, кам айтяпсиз.

Чол индамай бурилиб кетди. 170 сўмга рози бўлиш керак эди. Энди биров яқинлашмаса керак.

Бозор сийраклашиб қолди. Қуёш ҳам кўкка ўрлаб, ердан буғ кўтарила бошлади. Мен отамга «Энди бўлди, сотолмаймиз», дедим ва қўйларни қайтариб олиб кетиш азобини ўйлаб, бош оғриғим зўрайди.

— Ўғлим, олиб сотарлар кетиб бўлди, энди ҳақиқий мол оладиганлар қолди, — деди отам.

Бояги бобо бир одамни етаклаб келди ва уни шу ерда қолдириб, ўзи индамай кетди. Бу одамнинг бошқа тумандан-лиги бошининг чўзинчоқлигидан маълум эди.

У қўйларнинг баданини ушлаб кўриб:

— 170 дан беринг, — деди.

— 200 дан ками йўқ. Мен ҳам яхши одам эканлигингизни кўриб, бирдан элликка тушдим, бvictoria бродар, — деди отам.

— 175 дан бўлдими?

— Мен сизга айтайинми? Ўзингиз қассобга ўхшайсиз.

— Ҳа, қассобхонамиз бор.

— Қўйни баданини кўрдингиз, 220 қилишди, у одамларнинг ранги ёқмагани учун сотмадим. Сиз барака топишингизга шубҳаланманг — 200 ҳам эмас, 190 дан олинг, майли.

— 180 дан.

— Ҳаммамиз ҳам бола-чақа деб юрибмиз. Ўн сўмга оғринманг.

— 185 дан бўлдими?

— Э, олинг-э.

Назаримда, қўйлар баланд нархда сотилди. Харидор пул санай бошлади. Даллол чол ҳам қаердандир етиб келди.

— Нима бўлди, Жўлдош?

— Қосим ака, сўзингизни қайтара олмаслигимни билиб, яна сўрайсиз-а.

— Мен бу кишига таърифингни айтдим... Бу қўчқорлардан барака топасиз, рози бўлинг. Жўлдош, бизди ҳақти кимдан оламиз?

— Биздан-да, Қосим ака.

Отам меҳмон берган пулни санаб бўлгач, беш сўмини даллолга узатди.

Даллол ният қилди. Ҳаммамиз «розимиз» деб омин қилдик.

— Э, қойил-э, — дедим машинага ўтираётиб отамга, — менга қолса 150 дан ҳам сотиб юборардим.

— Э, ўғлим, молни жасади эмас, гап сотади. Ҳали биронта киши менинг молимни олиб ютқазгани йўқ. Биласан-ку, Фармон қассобнинг гапини. Бу ҳам, ҳеч бўлмаса, калла-пойча, терисидан фойда кўради...

БУЛБУЛ ҚАЙТГАН КУН

Қатра

Қишлоқда тонг отди. Осмону фалакни эгаллаган юлдузлар ҳам сўнди. Бобом намозни ўқидилар-да, худди бир нарса ёдларига тушгандай ташқарига отилдилар. Мен ҳам орқаларидан чопдим.

— Бобо, қаёққа? — дедим шошиб.

— Кетдик, кетдик, — дедилар бобом, — қара, булбул сайраяпти.

— Булбул?

— Ҳа, болам, боғимизда булбул сайраяпти. О, жонивор-ей, охири кепсанда-а?

— Булбул нима ўзи? — дедим ҳайратим ошиб.

Бобом шашт билан мен томонга ўгирилдилар, қўлимдан ушлаб, ҳовлимиз ўртасидан ўтган катта ариқ ёнига экилган мажнунтолга термулдилар. Сўнг қулоқларини динг қилганча туриб қолдилар.

— Ана эшит, сайраяпти, — дедилар бутун борлиқлари қулоққа айланиб, — оҳ, оҳ, мунча офатижон-а! Сайра, булбулим, сайра!

Сўнг бобом менинг қўлимдан тутиб, дарвозамиз ёнидаги ариқ устига қурилган шийпон каравотга бошлаб чиқдилар-да, ёғоч курсига ўтирдилар. Узоқ-узоқлардан тонг ёришиб келар, кўк ўпган тоғнинг қил учидан эса шафақ нурлари кўтариларди.

Яна дақиқалар ўтиб, ғилдиракдек қуёш кўк сари интилди. Сал пастда эса Қорасув шовуллаб қўшиқ айтади. Маҳалламиз кўчаларини тўлдириб қир томон пода жилди. Қўйчивонларнинг «ҳей, ҳей», деган овозлари эшитилади.

Бобом эса борлиқни мутлақо унутиб, мажнунтолга термулдилар. Оппоқ соқоллари силкиниб, буришиб қолган юз-кўзлари янада баттарроқ тортилди.

— Эшитяпсанми? — дейдилар бобом мени туртиб.

— Нимани?

— Ие, сен менинг набираммисан?

— Бўлмасам-чи?

— Ундай бўлса, наҳот булбул овозини эшитмаётган бўлсанг?

Мен иштиёқ билан булбул овозини тинглаётган бобомга боқдим. Булбул эса чўзиб-чўзиб сайради. Унинг майин ва ширали овози бутун олам шовқинларини ҳам ютиб юборгандай эди. Шундагина мен бобомни тушунгандай бўламан, бўйинларидан қучаман. Бобомдан аллақандай ис уфуради. Туришлари ҳам бошқача. Бобом гўё кўкка парвоз қилаётган бургутни эслатадилар.

— Булбул, эҳ менинг булбулчам, кепсанда-а? Э яшавор, сайра, ҳа, тинмай сайра, — дедилар бобом. Сўнг, бирдан елкалари учди, кўзларидан ёш қуйилди. Мен бўлса оппоқ соқоллари оша ерга думалаётган ёшларини қўлим билан артдим.

— Эҳ, болам-а, бу қуш анчадан бери ҳовлимизга келмасди.

— Нега келмасди? — дедим шошиб.

— Даданг...

— Нима, дадам қайтадиларми?

Бобом бир гапни нотўғри айтиб қўйгандай, юзларимга термулдилар-да, бағриларига босдилар.

— Кечир мени, болам, бу дадангнинг булбули эди. У сайраса даданг туни билан ухламасди. Ҳатто булбулга атаб шеърлар ҳам битганди. Ёдингдами, уни иккимиз ёд олгандик.

Баҳор гулларига маҳлиё булбул,
Бедор кутар эди саҳарни, тонгни...

Уёғи эсимда йўқ. Балки сен биларсан? — дедилар бобом бошимни силаб. Мен дадам ёзган шеърларнинг кўпини ёд олгандим. Аммо бобом айтган шеърнинг давоми ёдимга келмади. Бирдан эслаб қолдим:

Сув каби оқади беғараз кўнгил,
Мени уйғотарди чалганча бонгни.

Шеърни ўқидим-у, бобомнинг тиззасига бош қўйганча йиғлаб юбордим.

— Ие, — дедилар бобом паҳмоқ сочларимни силаб, — бу нимаси?

— Наҳотки шу булбул дадамники бўлса? — дедим бобом кўзларига боқиб. Бобом хаёлга толдилар. Сўнг қандайдир мунг билан сўз бошладилар.

— Ҳа болам, даданг бедана, каклик, булбулу майна, керак бўлса қир қўйнида жавлон урган жўрни ҳам яхши кўрарди. Баҳор келиши билан қушларга ин қурар, дон сепиб юрарди. Афсус, даданг фронтга кетди-ю, қушлар ҳам боғимизни тарк этишди. Йўқ, биз ҳам бинойидек қарадик, оч қўймадик.

— Нега? — дедим ҳайрон бўлиб.

— Билмадим, балки қушлар дадангга ўрганиб қолишганидандир... Э, тўхта, бугун жумами?

— Ҳа, — дедим мен.

— Демак, худди шу куни дадангдан қора хат келувди. Ё тавба! Булбул ҳам дадангни ёд олиб келган шекилли.

Бобом булбул куйига маҳлиё туриб қолди. Аммо кўзларидан жала-жала ёш оқарди. Ўша куни булбул тонггача сайради. Эрталаб уйғондим-у, мажнунтол сари чопдим. Бобом ҳали ҳам шийпон каравотига солинган кўрпача устида ўтирар, булбул эса кетиб бўлганди.

Оташ ХОЛМИРЗАЕВ

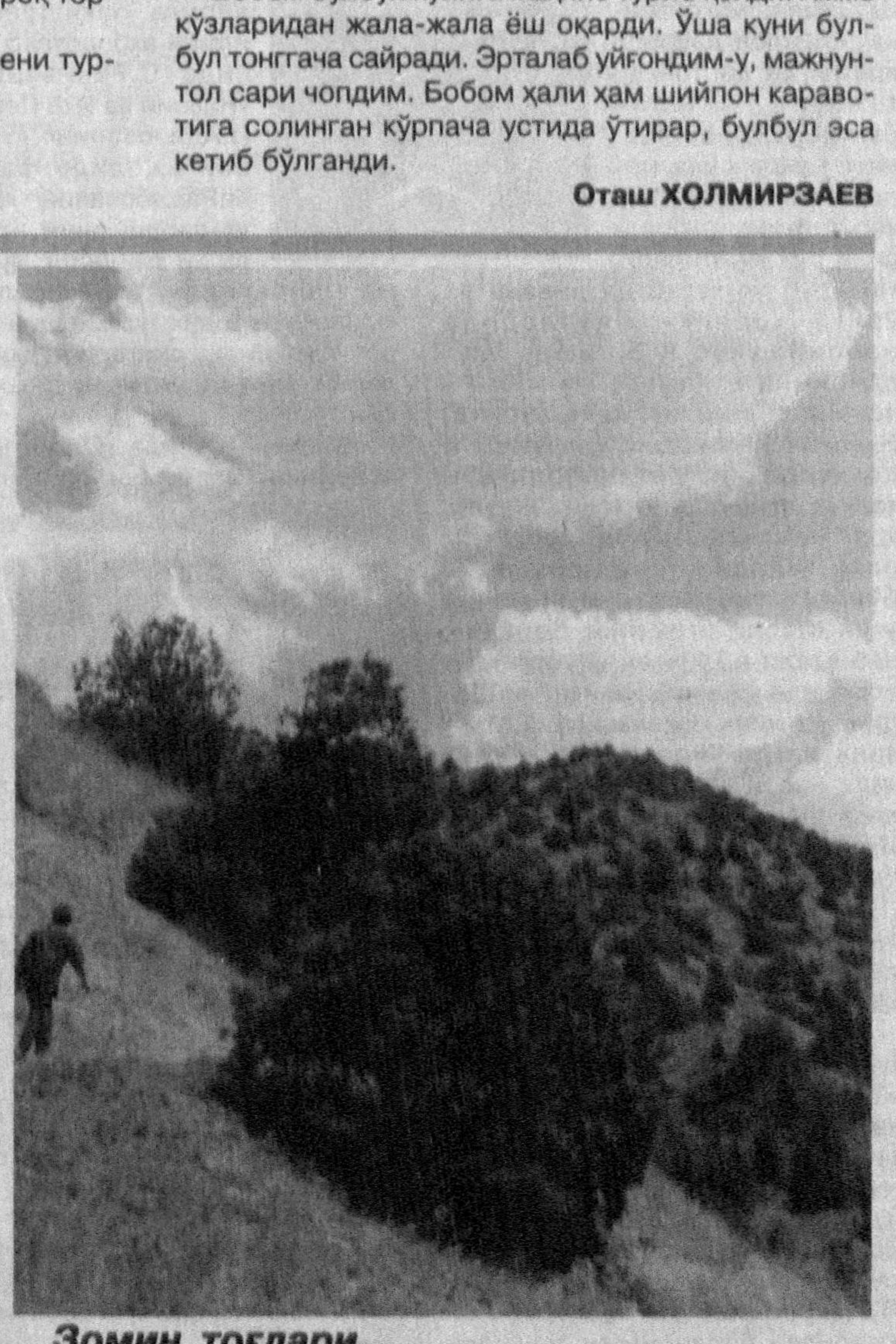

Зомин тоғлари...

Н.МУҲАММАДЖОНОВ олган сурат.

Тадқиқот, ахборот

МУҚИМИЙ ВА ЗАВҚИЙНИНГ ЯНГИ ТОПИЛГАН ШЕЪРЛАРИ

XIX аср иккинчи ярмидаги ўзбек адабиёти намояндалари асарларини халқ орасида тарқатиш ва тарғиб этишда қўлёзма баёзларнинг алоҳида ўрни бор. Вақтли матбуот бўлмаган ва нашр-матбаа ишлари ҳали яхши йўлга қўйилмаган бир шароитда бундай баёзлар Шарқ мумтоз адабиётининг энг йирик вакиллари-ю замонавий шоирларнинг янги яратилган машҳур асарларини ҳам ўз ичига олган ўзига хос антология сифатида адабиёт ихлосмандларининг эътиборини қозонар эди. Муҳий, Муқимий, Фурқат, Завқий каби забардаст шоирларимизнинг ўнлаб машҳур асарлари айни шу қўлёзма баёзлар орқали бизгача етиб келган. Республикамизнинг мўътабар қўлёзма хазиналарида мазкур ноёб адабий манбаларнинг кўплаб нусхалари авайлаб сақланмоқда. Шу билан бирга, айрим кишиларнинг шахсий кутубхоналарида ҳам шундай ноёб қўлёзмалар мавжудлиги қувонарли ҳолдир.

Яқинда биз Қўқон шаҳрининг Завқийобод кўчасида (Завқий яшаган кўча), истиқомат қилувчи Масъуджон ака Мусажонов шахсий кутубхонасида сақланаётган бир қўлёзма баёз билан танишдик. Мазкур баёз 292 варақ(584 саҳифа)дан иборат бўлиб, ҳафтранг юпқа фабрика қоғозига чиройли настаълиқ хатида қора сиёҳ билан китобат қилинган. Айрим палеографик белгиларига кўра, қўлёзма тахминан XIX аср охирларида Қўқонда кўчирилган. Баёзда Жалолиддин Румий, Ҳофиз Шерозий, Соиб, Саййидо, Жомий, Машраб, Ҳувайдо, Низомий Хўқандий, Амирий, Фазлий, Ғозий, Муҳйи, Муқимий, Фурқат, Завқий, Муҳаййир, Насриддин ва бошқа шоирлар асарларидан намуналар берилган. Бизнинг эътиборимизни тортган нарса шу бўлдики, баёзда Муқимий ва Завқийнинг кўпчиликка яхши таниш ўнлаб машҳур шеърлари қаторида ҳозиргача бошқа манбаларда учрамаган бир неча шеъри ҳам мавжуд экан. Муқимийнинг лирик мазмундаги «Уччаланг» радифли ҳамда ҳазил-мутойиба руҳидаги «Отим» радифли шеърлари, Завқийнинг Ғозий ғазалига мухаммаси фикримизга мисол бўла олади.

Муқимийнинг 1960 йили нашр этилган икки томлик асарлар тўпламида отга бағишланган бир неча юмористик шеър бор. «Ҳажви от», «Бу отингиз», «Ўлсун бу от», «Дар сифати асби Тожи тилгрофчи...» шеърлари шулар жумласидандир. Биз аниқлаган шеърлар бу туркумни янада бойитади, деб ўйлаймиз.

Завқий ижодининг илк босқичида Муқимий, Фурқат, Муҳсиний билан шерикликда Ғозийнинг бир машҳур ғазалига мухаммас боғлаганлиги маълум. Ушбу қўлёзма баёздаги мухаммаси эса шоир ижодий изланишларининг намунаси сифатида қадрлидир.

Ушбу баёздан фойдаланишга имкон берганлари учун Масъуджон ака Мусажоновга самимий миннатдорлик билдирган ҳолда, ҳар икки шоиримизнинг шеърларини эътиборингизга ҳавола этмокдамиз.

Шеърлар илк маротаба эълон қилинмоқда.

Абдуллатиф ТУРДИАЛИЕВ,
Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат ва жамият қурилиши академиясининг докторант-тадқиқотчиси

МУҚИМИЙ

ҒАЗАЛЛАР

Қай маҳал кўрсамки, келгайсан хиромон уччаланг,
Айлабон мардумни рафторингга ҳайрон уччаланг.

Воқеан, халқ иштибоҳ айлаб дегай ўтсанг шитоб,
«Ўттиму, оё, парилар ёки инсон уччаланг?».

Зор кўнглумға келур бирга юрарга аҳд этиб,
Ким, кўтардилар магар аввалда Қуръон уччаланг.

Йўлларингни устида токайғача қолмак қараб,
Бир куни ҳужрамға бўлсанглар-чи меҳмон уччаланг.

Жилва айлаб, боғда гул рухсори олинг рашкидин,
Қон ютуб бўлсун кўриб чоки гирибон, уччаланг.

Эрта-кеч юрсанг агар лойиқ, муносиб қўл тутуб,
Хўб ярошурсан, бали, ҳамсолу ақрон уччаланг.

Назмими ноғаҳ, Муқимий, бошидин бир ҳарф олиб,
Ўқусанг отинг чиқур албатта осон, уччаланг.

* * *

Кўнглида бўлса агар ҳар муддаоси бор отим,
Эшитинг, мингбоши, сизга айлагай изҳор отим.

Арриғ, аччиққа чидолмай ер тефуб мисли ўрус,
Муслим эрди, бўлди келгач қавмидин куффор отим.

Кўчадин ўтган йўловчидин хижолат тортаман,
Кишнағай ким ўтса, ўт келдиму деб, беор отим.

Бир тутам йўнғучқа келтургай, саҳар тўймай анга,
Рўза тутгай шул билан, шом айлагай ифтор отим.

«Тўймадим ему хашакка, мунда кетмаймиз», — деюб,
Нўхтани ташлаб келиб қоши билан имлор отим.

«Сиз зиёфатда, ман — оч, қандоғ мусулмонлиғ?» — дебон,
Олдига борганда қилғай таъна бисёр отим.

Жонивор аҳволини айди Муқимий ноилож,
Арз қилиб додхоҳга (охир) айлади безор отим.

* * *

Во дариғо, бир нафасда хомталош ўлган отим,
Хайриятким, камбағалларга маош ўлган отим.

От бўлуб тишлаб-тефарни, билмаган жангу жидол,
Боғласанг ҳар ерга ҳам (ким кўб) ювош ўлган отим.

«Гар семурсам, — дер эди, — қишда улоқларға чопай»,
Мақсадиға етмайин бечора ёш ўлган отим.

Чашми ҳосид тегдиму, оё, бўлуб мундоғ касал,
Ему ўт олсам, емай бенону ош ўлган отим.

Жонивар қалбиға боқиб, яъсдин ғамлар ютуб,
Тинмайин оқиб кўзидин (қанча) ёш, ўлган отим.

Шиддатидин дарду ҳасрат охирида лол ўлуб,
Мижжа қоқмай гўйиё девору тош ўлган отим.

Гарчиким келган балоларга, Муқимий, бўлди дафъ,
Топсам эрди мислини минбаъд кош, ўлган отим.

ЗАВҚИЙ

ҒОЗИЙ ҒАЗАЛИГА МУХАММАС

Эй гул, си[т]амингдин айлай оғоз,
Махфий эди кўнглум ичра чўх роз,
Гулчеҳра парилар ичра мумтоз,
Эй, ҳурлиқойи ишвапардоз,
Бошдин аёғинг карашмаю ноз.

Жон садқа эрур жафоларингдин,
Дил банда эрур вафоларингдин,
Ағёра ниҳон имоларингдин,
Кечмак ишинг ошноларингдин,
Бегоналара рафиқу дамсоз.

Хў қилди кўнгил оғиб кетарға,
Васлинг сариға жадал етарға,
Мужғон қаламим рақам битарға,
Зикри ғаминг элга фош этарға,
Хуноби сиришким ўлди ғаммоз.

Расм ўлди санга жафо юрузмак,
Ушшоқ ила аҳдларни бузмак,
Ағёринга ваъдаларни тузмак,
Ўлдурмака нутқ ила турузмак,
Исойи лабингға бўлди эъжоз.

Дарду аламинг эмас саноғлу,
Ҳасрат била кўзларим қаноғлу,
Лола каби кўксум ўлди доғлу,
Роҳат қабуси юзимға боғлу,
Меҳнат эшиги ҳамишадур боз.

Фурқат майидин вужуд суюлғай,
Паймонаи жоми ғамда тўлғай,
Лаълинг аламида ошиқ ўлғай,
Эй моҳваш, айласанг на бўлғай
Бир бўса ила мани сарафроз?

Арзим мани қосиди сабоға,
Еткурса дуомни дилрабоға,
Лутф айласа Завқийи гадоға,
Ғозийи ҳазину бенавоға,
Чўхдур ситами, тараҳҳуми — оз.

ИЗОҲЛАР: ***Ҳамсол*** *— тенгдош;* ***ақрон*** *— яқин маъносида;* ***яъс*** *— умидсизлик;* ***оғоз*** *— бошлаш;* ***дамсоз*** *— дўст, энг яхши суҳбатдош;* ***хў*** *— одат;* ***ғаммоз*** *— сир очувчи, чақимчи;* ***қабу*** *— дарвоза;* ***боз*** *— очиқ;* ***сарафроз*** *— хурсанд;* ***қосид*** *— элчи, чопар.*

Комил АВАЗ

АВАЗ ЎТАР ЧИТОЙИНИ МАСХАРАЛАГАНМИ?

Ҳасанмурод қори Лаффасий ўзининг «Тазкираи шуаро» китобида Аваз Ўтар ҳақида сўз юритиб, «Ҳар бир байти бир дарёйи уммон бўлуб, илм ғаввослари ондин лаъл-жавоҳир, дурлар териб, ҳосил қилур эрдилар», дейди. Айёмий (Юнус Юсупов) эса «1908 йилдаёқ шоирнинг асарлари жамланиб, 2 та девон тартиб берилган», деб ёзади (Аваз, "Сайланма"). Дарҳақиқат, ўзбек адабиётининг забардаст вакилларидан бўлмиш Аваз Ўтар ўттиз беш йил умр кўрди (1884-1919). Ана шу ўттиз беш йиллик умри мобайнида ҳаёт завқини ҳам кўрди, беадад зулмини ҳам тортди. Зеро, у йигирма тўрт ёшида иккита девон тартиб бериб, беҳад шод бўлди. Бироқ хон ҳукми билан аввал 200 қамчи урилиб, «жинни»га чиқарилди ва ўлимидан икки йил бурун иккинчи марта 150 қамчи еб, дунё кўзига тор кўринди.

Лаффасий шундай ёзади: Аваз Ўтар «дер эдики, қай вақт бўлурки, Хоразм фуқаролари ушбу Хива хонлиғининг зулм-ситамкор, жафокор, қонхўр вузаро-умароларининг темир чангалларидин халослиғ топиб, озодлик майдонида шодон яшаб юрарлар деб... Аммо бу воқеалар махфий агентлар орқали Феруз Муҳаммад Раҳимхонга эшитилиб, шул сабабли Авазни Феруз ҳузуриға чақириб, икки юз қамчи урдургандин Аваз жинни бўлгандур деб, Аваznинг оёғига темир кишанлар солдириб, Хива диний машойихларининг хонақосига юбориладур». Лаффасийнинг ёзишича, икки юз қамчи урилгандан кейин хонақоҳ «муддати қирқ кун бўлиб, қамчиликларнинг (қамчиларнинг демоқчи — **К.А.**) захми баданларидин бир неча таҳфинат топиб, кейин машойихнинг рухсати бирлан Аваз қайтиб, Феруз Муҳаммад Раҳимхон хизматига келиб, аввалги мартабасида хизматда қилиб, Ферузнинг фармони билан Аваз тахаллус қилиб, Ферузга қўшимча шеърлар машқ қилиб, турлик абёт-ҳажвлар ёзиб турадур».

Айёмийнинг Аваз сайланмасига ёзган сўзбошисида бу воқеа 1909 йили рўй берган, деб кўрсатилади. Ажабланарли томони шундаки, муаллифларнинг бири хон саройида «аввалги мартабасида хизматда» деса, иккинчиси: «Шоир хон зулмига қарши кайфиятдаги кишилар билан яқиндан алоқа қила бошлайди», деб ёзади. Бу янглиғ мубҳам қарашлар олимлар тадқиқотидан кейин ойдинлашса ажаб эмас.

Ушбу мақоламизда биз фақат айрим мулоҳазаларимиз билан фикрлашмоқчимиз. Ҳасанмурод қори Лаффасий тазкирасини 1946 йили ёзиб тугаллаган. У киши Аваз Ўтар билан замондош, боз устига, адабиёт муҳиби сифатида кўрган-билганларини қоғозга туширган бўлиши керак. Айёмий домла ҳам эскидан саводли, Хоразм адабий муҳити билимдони, Аваз Ўтар ҳаёти ва ижодини яхши ўрганган. Шу боис, у кишининг фикрларига ҳам эътирозимиз йўқ. Бироқ Айёмий давр муҳитини ҳисобга олмаганида, Ваҳоб Раҳмонов билан тайёрлаган шоир асарларининг сайланмаси чоп этилмаслиги мумкин эди. Барибир домла сайланмага ёзган сўзбошисида шоирни анчайин демократлаштириб, унинг айнан эшону муллаларни, шайху уламоларни ҳажв этган шеърларини кўпроқ тилга олади.

Хоразмда «читойи» деган гўзал ибора бор. Бу ибора ўзига оро бериб юрадиган покдомон, озода инсонларга нисбатан айтилади. Бундай одамлар кўнглига ўтирмаган, бефаросат кимсалар билан бир дастурхонда ўтиришдан тортинадилар, биров билан саломлашгач, қўлларини қайтадан ювмагунча нонга қўл узатмайдилар. Улар устидан ошкора кулиш одобдан эмас. Шунинг учун ҳам, ҳажвчилар ундайларнинг ҳамда айрим эшону муллаларнинг номини кўрсатмай, умумий тарзда шеърлар битишган. Аваз Ўтар ҳам «Фалон» деб бошланувчи бир неча шеър битган. Айёмий "Сайланма"га ёзган сўзбошисида шу шеърлардан бирини келтирган:

Фалон аҳмоқки, бергуси
ҳамиша ўзига оро,
Ҳамоноким олиб олдига
бир кўзгу нисо осо.
Ғубори йўлидин ўтар чоғида
гар тегса либосига
Ювар они зиёда бўлғуча
собунни нархи то.
Агар онинг ҳар асбобига
ғайрини қўли тегса,
Ажабким, сўнгра они олмагуси
илгига асло.

«Бу одам сарой созандаларидан Муҳаммад Ёқуб Позачидир, — деб ёзади Айёмий. — Шундай нақл қиладиларки, Муҳаммад Ёқубга тўсатдан жулдур кийимли бир одам йўлиқиб қолса, у дарҳол бу одамдан юз ўгириб турар ва у то ўтиб кетгунча қарамас экан. Шоир Матёқуб Позачи образи билан мешчан табақаларнинг мазлум халққа ҳақорат кўзи билан қараганликларини фош этади.»

Аввало, шоирнинг ушбу ҳажвиясида Матёқуб Позачи номига ишора йўқ. Қолаверса, Аваз Ўтар саройдами, элатдами — кимнидир такаббурлиги учун ёқтирмай қолган бўлиши мумкин, лекин читойи одамлар устидан бу қадар қаҳрли кулганига ишониш қийин.

Айёмий домла Аваз Ўтар "Сайланма"-сини нашрга тайёрлашда хаттотлар йўл қўйган хатоларга етарли даражада эътибор қаратмаган кўринади. Зеро *«Ғубори йўлидин ўтар чоғида гар тегса либосига Ювар они зиёда бўлғуча собунни нархи то»* деган байтдан маънони илғаб олиш мушкул. Бу байтни «Фалон аҳмоқ» чанг йўлдан ўтганида либосига гард тегиб, уни кўп юваверганидан совун танқислиги содир бўлди ва оқибатда совуннинг нархи қимматлашиб кетди, деб тушунадиган бўлсак, унда кейинги сатр: *«Ғуборли йўлдан ўтар чоғида гард тегса либосиға»* тарзида бўлмоғи керак эди.

Аваз Ўтарнинг машҳур «Тил» ғазалига мухаммас боғлашда ҳам шундай ғализликларга дуч келиб, қийналганим рост. Ниҳоят, ғазалнинг ўша ғализ байтини мумтоз адабиётимиз билимдони Абдулла Аҳмедовга кўрсатдим.

Ғайри тилини сайъ қилинг
билгали ёшлар,
Ким илму ҳунарлар билонки
ондин аёндур.

Абдулла ака кулимсираб:

— Бу байтнинг иккинчи сатридаги сўзлар «билонки ондин» эмас, «паланги ондин» — плани, режаси ундан аён, демоқчи шоир. Хоразмда мўлжалланган пахта режаси бажарилганда, "пахта паланги бажарилди", дейишади. Баъзи олимлар «паланг»ни — шер, йўлбарс, деб изоҳламоқчи бўлишади. Ахир, бизда «п» билан «н» ҳарфи ўртасида «а» ишлатилади, — деди ва сатрни тузатиб ўқиди: — «Ким илму ҳунарлар паланги ондин аёндур». Сеҳрли овоз соҳиби ҳофизимиз Комилжон Отаниёзов ушбу байтни тўғри тараннум этиб, қўшиқ яратган.

Хуллас, шундан кейин Аваз Ўтар ғазалига ушбу мухаммасни боғладим:

Ваҳ-ваҳ бу замон тил билгана ганжифишондур,
Саводи басар илми зиёсиз паришондур,
Ҳар неки илм аввали ихлосу инондур,
Ҳар тилни билув эмди бани одама жондур,
Тил воситаи робитаи оламиёндур.

Кўргайки неча ранжу хушолиғни бу бошлар,
Фарзандки оқил ўзини юртига бағишлар,
Боққай сиза ҳам зайли замон, эй, қалам қошлар,
Ғайри тилини сайъ қилинг билгали ёшлар,
Ким илму ҳунарлар паланги ондин аёндур.

Йўқ малҳами дил тенгсиз сулув она тилидек,
Бўлмаски сира дилроз қилув она тилидек,
Олам аро йўқдур киши ўз тили якто, лек,
Лозим сиза ҳар тилни билув она тилидек,
Билмакни они ғайрат этинг фоида кондур.

Қилғай имтиҳон турфа замон ҳар бирингизни,
Этай десангиз бахри кушойиш дилингизни,
Дастур этингиз Руму Фаранг, ё Англизни,
Илму фан уйига юборинглар болангизни,
Онда ўқуғонлар бари яктойи замондур.

Комил Авазам кўп оҳи тил билмай Аваздек,
Тор ўлди илм сабоғи тил билмай Аваздек,
Беҳаддурур иштибоҳи тил билмай Аваздек,
Зор ўлмасун онлар доғи тил билмай Аваздек,
Тил билмаганидин они бағри тўла қондур.

Журналларни варақлаганда...

«Ўзбек тили ва адабиёти» журналининг 2005 йил 5-сони нашрдан чиқди.

Журналнинг ушбу сонида адабиётшуносликнинг муҳим масалаларига бағишланган бир неча мақола эълон қилинган. Тадқиқотчилардан Ш.Ҳасанов мақоласида истиқлол даврида яратилган достонлар таҳлил этилган бўлса, У.Жўрақуловнинг мақоласида модернизм адабиётига хос талқинлар борасида сўз юритилади. «Маҳбуб ул-қулуб»да анъана ва ўзига хослик» мақоласида навоийшунос Қ.Эргашев улуғ адибимиз қаламига мансуб бу асарнинг янгилик жиҳатларини, Навоийнинг ижодкор сифатидаги новаторлиги, бетакрорлигини тадқиқ этишга интилган. «Қутлуғ қон» романидаги Абдушукур образи «адибнинг жадидчиликка бўлган муносабатини ўрганиш учун етарли имконият беради», деб ёзади А.Тўйчиев «Қутлуғ қон» романида тарихий ҳақиқат ва бадиий талқин» мақоласида. Т.Мирзаев ва М.Жўраевнинг «Ўзбек халқ насри тадқиқотчиси» мақоласи фолклоршунос олим Комил Имомовнинг илмий фаолиятига бағишланган.

У.Раҳимов, Д.Набиева ва Ж.Элтазаров тадқиқотлари тилшуносликнинг долзарб масалалари ҳақида.

«Муҳокама. Мунозара» рукнида берилган М.Сафаровнинг «Тилшуносликдаги бир баҳсли қараш ҳақида» мақоласида таниқли олим Эргаш Умаров тадқиқотларидаги «бир қадар чекиниш, хусусий нарсалардан умумий хулосалар чиқаришга уриниш» хусусида мунозара юритилган. Э.Умаровнинг ўз тадқиқотлари юзасидан билдирилган танқидий фикрларга жавобини ҳам журналнинг шу сонида ўқийсиз.

Мумтоз адабиётимиз масалаларига ҳамда адабиётшуносликнинг муҳим мавзуларига бағишланган илмий ахборотлар орасида С.Ғаниеванинг «Навоий ва Яҳё Себак», И.Адизованинг «Увайсий ижодида фард», М.Ражабованинг «Наср ул-лаолий»нинг яратилиши ва унинг қўлёзма манбалари», А.Бектошнинг «Маноқиби Шайх Нажмиддин Кубро» тўғрисида» сингари тадқиқотларни алоҳида таъкидлаш мумкин.

«Мерос» рукнида «Олтин ўрик» асарининг давомини ўқийсиз.

Акс-садо

ЛУҒАТНИ ВАРАҚЛАБ ТУРАСИЗМИ?

Ёхуд яна имло ҳақида

Яқинда бир ҳамкасбим мендан «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасининг шу йилги 43-сонини топиб беришимни илтимос қилди. Мен кўп йиллардан бери бу газетага обуна бўлиб келаман. Ҳамкасбимга дарҳол газетанинг сўралган сонини топиб бердим. Сир эмас, бу газетада кейинги пайтларда ниҳоятда долзарб муаммолар кўтарилаяпти, ўқувчилар қалбига етиб борадиган мақолаларни эълон қилаяпти.

Ана шундай мақолалардан бири, шубҳасиз, «Она тилим зарварақлари» сарлавҳали мақола. Унда тилимизга оид муаммолар ўз ечимини кутаётгани очиқ-ойдин ўртага ташланган. Қолаверса, саводхонлик масаласи, имло қоидаларига риоя қилмаслик, ёзувдаги пала-партишликлар тилга олинган. Мақола муаллифи Бойбўта Дўстқораевнинг «Наҳотки, бир сўзнинг тўғри ёзилишини аниқлаш учун луғат кўриш ёки билган кишидан сўраб олиш қийин бўлса?!» деган фикрларни қабул қилишимиз зарурга ўхшайди. Негаки, кейинги пайтда, оддий фуқарони қўя турайлик, айрим оммавий ахборот воситаларида ҳам бирор-бир сўзнинг тўғри ёзилишини аниқлашга эътибор бермаслик оқибатида юзага келаётган имловий хатолар кишини ташвишга солади.

Маълумки, «Ўзбек орфографиясининг асосий қоидалари» тўғрисидаги қарор 1956 йил 4 апрелда қабул қилинган эди. Ўшандан бери ўтган давр мобайнида мазкур қарорга ўзгартириш ёки қўшимча киритилган эмас. Шундай экан, кириллча ёзувда бу қарор талабларига бугун ҳам амал қилишимиз шарт. Зеро, қонун устуворлиги шуни тақозо этади.

Тўғри, «Тилга эътибор — элга эътибор» рукнида жуда кўп мақолалар эълон қилинади. Уларда кўтарилган ниҳоятда муҳим муаммолар газетхонлар ҳукмига ҳавола этилади, холос. Олимлар, ижодкорлар ёзаверадилар, ҳаёт эса ўз маромида давом этаверади. Амалиётчилар, умуман, ёзувчизувга алоқадор одамлар ўз билганича иш юритаверишади.

«Ҳуштакни ким чалади?» сарлавҳали мақолада ёзилганидай, «тилимизни бузаётганлар, эфир ҳавосини айнитаётганлар ва бу билан маънавиятимизга, ёшлар тарбиясига жиддий зарар етказаётганларга нисбатан» жарима усулини қўллаш вақти келмадимикан? Ҳар ҳолда, агар аҳвол бугунги кундагидай давом этаверса, Бойбўта Дўстқораев қанчалар куюниб: «биз гўзал сўзларимиз, оҳорли ибораларимиз, пурмаъно гапларимиз билан фахрланиб юрайлик» демасин, тилимизга нисбатан лоқайдлик бизни таъқиб этаверади.

А.Мелибоевнинг «Тил, имло ва талаффуз қоидалари билан боғлиқ савод машғулотлари бугун, бошқаларни қўя турайлик, ўзимизга зарур бўлиб қолди», деган гапида жон бор. Негаки, амалда «университет» сўзидан олдин келадиган «давлат» сўзи кичик ҳарф билан ёзилмоқда. Ваҳоланки, «Ўзбек орфографиясининг асосий қоидалари»нинг 70-парагрфида институтларнинг номлари қандай ёзилиши кераклиги аниқ кўрсатиб қўйилган ва мисол келтирилган: «Самарқанд Давлат университети». Демоқчиманки, давлат хизматидаги мансабдор шахслар вақт-вақти билан имло қоидаларини эсга олиб туришса, фойдадан холи бўлмайди. Тўғри, 1995 йили қабул қилинган лотин ёзувига асосланган имло қоидаларимизга кўра, «давлат» сўзи кичик ёзилади. Бу талаб янги имло қоидамизга тегишли.

Ривожланган жаҳон тилларининг деярли барчасида бир хил ёки ўзаро яқин талаффуз этиладиган, ёзиладиган сўзлардан юз ўгиришга ҳаракат қилиб, араб ва форс сўзларини тилимизга тиқиштиришга ҳаракат қилдик ҳамда буни тил софлиги учун кураш, деб тушундик. Оқибатда «дорулфунун», «куллиёт» ва бошқа шунга ўхшаш сўзларни қўллашга уриндик. Аммо вақт бундай уринишларнинг самарасиз эканини исботлади. Лекин энди бошқа томонга оғиш сезилаётир. Кейинги пайтларда телевидение кўрсатувларида шева сўзлари бўлар-бўлмасга ишлатилмоқда. Адабий тил меъёрлари, талаффуз қоидаларига амал қилинмаётир. Ахир, режиссёрларимиз адабий тил қонун-қоидаларидан бехабар бўлишмаса керак?! Ёки тил қоидаларини атайин менсимайдиган санъаткорлар кўпайиб кетдими? Талаффузига эътибор бермайдиган санъаткорлар орасида эл назарига тушиб улгурган, бинойидай ижодкорларнинг ҳам борлигига ачинасан киши. Ҳар ҳолда ўзбек адабий тилининг софлигини сақлаш, уни авайлабасраш, кейинги авлодларга тилимизнинг оҳорини тўкмаган ҳолда етказиш ҳар бир зиёлининг, ҳар бир ижодкорнинг бурчи. Тўғри, шева ҳам керак. Унинг тилимиз хазинасидан муносиб ўрин олиши бор гап. Аммо шева сўзларини ўрни келса-келмаса ишлатавериш кишининг ғашига тегади ва охир-оқибат адабий тил ўзининг ягоналигини йўқотиши ҳеч гапмас. Марказий телевидение қатори вилоят телевидениелари ҳам кўрсатувларида ўз шеваларини устувор билиб шу алфозда иш олиб бораверса, аста-секин умуммиллий тилнинг табақаланиши муқаррар. Назаримизда, бу муаммо устида жиддий ўйлаб кўрилса фойдадан холи бўлмайди.

Жумабой ЮСУПОВ,
филология фанлари доктори, профессор

Китобингизни ўқидим

КЕЧИККАН ЭЪТИРОФ

Дорилфунундаги дарсларимни тамомлаб уйимга қайтаётган эдим. Катта йўлнинг муюлишида икки бола машинамга қўл кўтариб қолишди. Беихтиёр тормозни босдим. Болалар бир манзилга олиб бориб қўйишимни сўрашди, йўлим усти учун уларни чиқариб олдим. Болаларнинг ўз ёшларига нисбатан анча жиддийлиги диққатимни тортди. «Хўш, нима иш билан кетаяпсизлар, тинчликми?» деб сўрадим улардан. «Бобомиз вафот этдилар, фотиҳасида ўтириш учун боряпмиз», деб жавоб қилишди болалар. Мен уларга ҳамдардлик билдирган бўлдим ва боболарининг кимлигини суриштирдим. Эвоҳ, карангки, вафот этган одам — факултетимизда таҳсил олган ҳаваскор шоир, ажойиб инсон Сиддиқхўжа Умаров бўлиб чиқди. Қаранг, ўз шогирдларимиздан бирининг вафоти ҳақидаги хабар менга шу йўсинда етди...

Сиддиқхўжа Умаровни кўпчилик танирди, десам муболаға бўлмас. Юзларидан доим нурли табассум аримайдиган бу йигит жуда улфат, ҳазил-мутойибага уста, давраларнинг гули эди. У хийла дароз эди, шу боисдан унинг тўйида:

Сиддиқ хўжа Шоший дерлар,
Булутларда боши дерлар, —

деган ҳазил шеър битиб ўқиганим ёдимда.

Сиддиқхўжа Умаров университетнинг журналистика факултетини тамомлагандан сўнг газета ва журналларда ўз мақолалари, шеърлари билан қатнашиб юрди. Кейинроқ эса у маънавий-ахлоқий мавзуларда маърузa ўқувчи ажойиб нотиқ сифатида ҳам танилди. Аммо Сиддиқхўжанинг севган машғулоти — шеърият эди. Бир кўрганимда шеърларидан бир тўплам тузганлигини ва анча қийинчилик билан нашр эттирганлигини менга айтган эди. Мана, унинг ўша китоби қўлимга энди етиб келди. Шоирнинг фарзандлари менга шу китобдан совға қилишаркан, «Падари бузрукворимизнинг васиятлари бўйича дафн маросимига келганларнинг барчасига мана шу китобларини тарқатдик», дейишди.

Китобдаги аксарият шеърларнинг мавзуи инсон, унинг ҳаётдаги ўрни, меҳр-оқибат, яхшилик ва эзгуликдир. У бошқа шоирлар сингари онани мадҳ этувчи шеър ҳам ёзган. Шоир инсонга ҳаёт бағишловчи зотни қуйидагича улуғлайди:

Она меҳри булоғдир,
Қайнаб тошар басма-бас.
Она меҳри чароғдир,
Порлаб ёнар, тугамас.
Она меҳри қуёшга
Ўхшашлиги тўғридир.
Уни кўтаринг бошга,
Она — зиё, она — нур.

Тўпламга кирган «Иғвогар», «Таннозга», «Эрка қиз, совчинг қани?» каби шеърлар ҳажвий тарзда бўлиб, уларда шоир кишилар феъл-атворидаги айрим нуқсонлар устидан ўзига хос кинояли тарзда кулади.

Сиддиқхўжа Шоший шеър яратишнинг масъулиятини яхши тушунар, унинг инсон руҳий оламидаги аҳамиятини чуқур идрок этар эди. У шоира Ойдин Ҳожиева ғазалига басталаган мухаммасида бу ҳақда шундай деб ёзади:

Ижодкор шеър яратганда,
сўзида маъни рост бўлсин,
Замонига оҳангдошу,
ғазалхонига мос бўлсин,
Ўқиб чиққан кишиларким
ғам-андуҳдан халос бўлсин,
Агарчи шеър ёзар шоир,
дилида эҳтирос бўлсин,
Ҳаётпарварлик илми, аввало,
шоирга хос бўлсин.

Ўзбек мумтоз адабиётини чин юракдан севган, улуғ устозлар йўлидан боришга аҳд қилган шоир турли шаклий изланишларга қўл урди ва ўз ҳаёт тажрибаларини сўз ҳикматлари сифатида мисраларга теришга интилди.

Мухтор ХУДОЙҚУЛОВ

XX аср ўзбек театр санъатининг шаклланиш жараёни ҳали ҳам кўп тадқиқотлар олиб боришни тақозо этади. Сабаби, 20-йилларда фаолият кўрсатиб, миллий театр ва драматургияга замин яратган драматурглар, театр тўгараклари, ярим малакали труппалар иши ўрганилмай келяпти. Бу даврда театр ва драматургия соҳасида ишлаган айрим ижодкорлар фаолияти ўша давр зайлига кўра сояда қолиб кетди. Ана шундайлардан бири Абдураҳмон Исмоилзода эди.

Йигирманчи йилларда нашр этилган «Қизил байроқ» газетасида унинг вафотига бағишлаб Санжар Сиддиқ томонидан ёзилган таъзиянома қуйидаги маълумотлар бор. «Абдураҳмон йўқсил халқимизнинг ўзига яраша бир санъаткори эди. Бир рассом, бир таълим-тарбия ходими эди.

Мангу лаҳза

ИСМОИЛЗОДАНИ БИЛАСИЗМИ?

...Октябр ўзгаришига довур Абдураҳмон соатчилик ҳунари билан меҳнат қилиб турган бўлса ҳам инқилоб орқасида мактаблар очила бошлагандан кейин, барча ишларни ташлаб, ўзини муаллимлик қилишга бағишлаган эди.

Бошда бир неча муаллимлик курсларида, ибтидоий мактабларда юриб расм ва қўл ҳунарларидан дарс бериб турди. Кейин Ўрдада Ирфон мактаби очиб, шунда мудирлик ва муаллимлик қила бошлади. Сўнгги кунларда маориф шўъбаси томонидан эски шаҳарда тузилган таълим-тарбия лабораториясига тайинланган эди, вафотига довур шунда ишлади».

Афсуски, таъзиянома А.Исмоилзоданинг туғилган йили кўрсатилмаган. Унинг таваллуд санаси (Ғ.Юнус томонидан нашр этилган) Исмоилзода сурати босилган почта карточкасида ёзилган экан. Карточкада сурат остига қуйидаги икки байт битилган:

«Эдинг доҳий бу элга нега турмай
ташладинг, кетдинг,
Эдинг омил, ҳар илму ҳунар
санга бўйин эгди,
Бугун санъат элининг бағрини қон
айладинг, кетдинг.
Биза илм ила санъат ўргатолмай
ташладинг, кетдинг».

Байт остига (чапга) 1895, (ўнгга) 1921 йил 3 ноябрь деб сана қўйилган. Демак, Абдураҳмон Исмоилзода 26 ёшида вафот этган. Рақамга қараб туриб кишининг юраги уюшади. Лекин шу қисқа умри мобайнида ҳам унинг катта ишлар қилишга улгургани кишига тасалли беради.

Исмоилзоданинг таржимаи ҳолида очиқ жойлар кўп. Айрим маълумотларга қараганда, у Хўжанд шаҳрида туғилган. Тошкентга қачон келгани номаълум. Аммо «Турон» жамияти томонидан 1914 йили Туркияга юборилган ва у ерда ўқиб келгани маълум. Тошкентга қайтиб келгач, соатсозлик ҳунарини давом эттиради. 1918 йилдан бошлаб бошланғич синфларда дарс бера бошлайди. Лекин қалбан санъаткор бўлган муаллим театр ва драматургияга меҳр қўяди ва бу соҳаларга аралашади.

...Маълумки, 20-йилларда Тошкентда театр ҳаваскорлиги авж олган, шаҳардаги деярли ҳар бир мактабнинг ўз театри ва музика, спорт тўгараклари бор эди. Кўпгина мактабларнинг театр труппалари ўз репертуарларига эга бўлиб, Маннон Уйғур, Ҳамза, Ғулом Зафарий, Исмоилзода ва Хуршид асарларини саҳналаштиришган ва спектаклларни кенг томошабинлар оммасига кўрсатишган.

Исмоилзода ҳам ўзи директорлик қилган Ирфон мактабида «Тараққий дарнаги» («Тараққиёт кўзгуси») номли театр труппасини ташкил этган. Буни ўша даврдаги газета эълонлари ҳам тасдиқлайди. Бу труппа кейинчалик «Тараққий» номи билан давлат труппасига айлантирилади ва Исмоилзода унинг режиссёри этиб тайинланади.

Санъаткор қисқа умри давомида ўнта саҳна асари ёзди. Булар: «Шарқ ўрдуси» («Шарқ армияси»), «Хоин ўғил», «Ҳуррият йўлида», «Сафил», «Ватан», «Шилинган ўғри», «Жарроҳ», «Учинни олдим», «Қиз сўраш», «Мужассам лавҳа». Мазкур асарларнинг тўрттаси драма, иккитаси комедия, қолганлари бир пардали кулгили пиесалардир. Афсуски, бу пиесалар босилмагани туфайли бизгача етиб келгани йўқ. Фақат газета эълонларида ҳамда ўзбек театр танқидчилигининг асосчиси Мирмулла Шермуҳамедов мақолаларида айрим асарларининг қисқача мазмуни берилган.

Октябр инқилобининг дастлабки йилларида Исмоилзода «Шарқ ўрдуси» драмасини ёзди. Унда инглиз империализмининг Ҳиндистонда олиб борган сиёсатини қоралаб, Туркистон ва Афғонистон аскарларидан тузилган Шарқ армиясининг инглизларни Ҳиндистондан ҳайдаб чиқаришини тасвирлайди. Икки пардали «Хоин ўғил» драмаси миллий қизил армия сафида хизмат қилиш мавзуига бағишланиб, унда қаҳрамон ота ва қўрқоқ ўғил ўртасидаги муносабат ҳамда хоинликнинг оқибати кўрсатилади.

Исмоилзоданинг учинчи йирик асари маҳаллий аҳоли турмушининг иллатлари ҳақида ҳикоя қилади. Шунинг учун ҳам асар «Сафил» деб аталган. Атоқли мунаққид М.Шермуҳаммедов шу номли мақоласида асарни қаттиқ танқид қилиб, пиесанинг ҳар пардаси мазмунини келтиради. «Биринчи пардада, — дейди Мирмулла Шермуҳаммедов, — Собиржон отлиғ бир курс талабаси усталда Шкуфа исмли маҳбубасининг расмига мафтун бўлиб туради. Аҳволни билмоқ учун келган бир-икки дўсти Шкуфанинг саломатлигига қадаҳлар кўтариб ичадилар. Шкуфани кўриш учун чиқиб кетадилар.

Иккинчи пардада, европача усулдаги буфетда Собиржон уч-тўрт қиморбоз дўстлари билан карта ўйнаб... сафилона бир суратда белбоғидаги ҳамма пулини ютқазади. Четдан келган... бир чапанининг номашруъ далолати ила Собиржон бир бойнинг пулини ўғирламоқ учун чиқиб кетади.

Учинчи пардада Собиржон ўзининг уйида бир оёғи синган ҳолда қилган ишларига таассуф этиб, мажнунона ҳаракатлар ила ўлтиради. Шу пайт муттаҳам ўртоқларидан бири келиб, пулни талаб қилади. Натижада уйдаги бор жиҳозларни олиб кетади.

Собиржоннинг кўз олдида Шкуфа кўрингандай бўлади. Ясама қаҳқаҳалар билан кулиб, уй ичида мажнунвор ҳаракатлар билан жон беради». Хуллас, драматург «саёқ юрган, таёқ ер» ғоясини илгари суриб, инқилобий шароитда бемаъни ишлар билан машғул бўлган тенгдошлари устидан кулади.

Тилга олинган барча асарларни Исмоилзоданинг ўзи режиссёр сифатида саҳналаштирган. Афсуски, матбуот материалларида унинг режиссёрлик фаолияти ҳақида маълумотлар учрамайди.

Абдураҳмон Исмоилзода ёш бўлишига қарамай, кўп соҳага қизиққан ҳамда улар ҳақида мақола ёзган зиёлидир. Унинг 20-йиллар матбуотида босилган саҳна, рақс, театр танқидчилиги ҳақидаги мақолалари эътиборга молик.

Абдураҳмон Исмоилзода қисқа умр кўрди. Аммо у яратган саҳна асарлари, ёзган мақолалари унинг номини абадий муҳрлади. Илоҳи охирати обод бўлсин.

Сирожиддин АҲМАД

Танишув

САНЪАТКОРНИНГ ҚАНОТИ

Шаҳло ҳали сирли, жозибали санъат дунёсининг остонасида турибди. «Лайли ва Мажнун», «Сочимга қорлар ёғди», «Сенсиз умрим хазон», «Билмайман», «Муҳаббатим», «Азизим, мени қизғон» каби қўшиқларини тингловчилар илиқ кутиб олишди.

— Яхши қўшиқлар худди табиатнинг гўзал манзарасидек киши кўнглига ором бағишлайди. Шунданми, табиатни севаман, томоша қилиб завқланаман. Диёнатли одамлар орасида яшагим, ижод қилгим келади. Ахир, санъат йўли енгил эмас. Сенинг нималарга эришишинг ён-атрофингдагиларга ҳам боғлиқ, — дейди «Ўзбекнаво» бирлашмасининг ёш хонандаси Шаҳло Сафарова.

— Кейинги вақтларда негадир, санъаткорлар машҳурликни жуда муҳим деб билишади...

— Машҳур бўлишни истамайдиган одам топилмаса керак. Мен учун машҳурлик — одамлар қалбига йўл топиш. Эл меҳрига сазовор бўлиш, қадр топишдир. Орзуим халқимизга манзур бўладиган қўшиқлар яратиш. Онажоним Райҳон аяга атаб энг чиройли қўшиғимни куйласам, дейман. Биз беш нафар фарзанд отадан жуда эрта етим қолганмиз. Онам бизни не машаққатлар билан катта қилганлар. Улар тирикчилик ташвишлари билан елиб-югуриб юрганларида, Анорхон бувижоним қўлларида қолардик. Самарқандда ўтган ўша кунларимни акс эттирувчи қўшиқ яратиш ниятидаман. Оналар дуоси юртни, фарзандини асрайди, дейишади. Онажоним дуосини олсам дейман.

— Куз фаслида йўллар, йўлакларда хазонлар олтин тангалардек сочилиб ётади. Машинада ғизиллаб ўтсангиз, ҳар томонга жаранглаб сочилади. Куз ижодкорга сокинлиги билан илҳом бағишлайди...

— Мен учун фасллар сардори — кузак. Мовий куз осмонига тўйиб-тўйиб боққим, хазонлар шитирлашидан уйғонгим, юракдан бахтиёр куйлагим келади. Бепоён далалар, дарё соҳиллари оҳанрабодек чорлайверади.

— Соғинч инсон туйғулари ичида энг нозиги бўлса керак. Кимнидир, ниманидир соғинган пайтларингиз бўладими?

— Мен учун инсоннинг барча туйғулари гўзал ва қадрли. Соғинч ҳам муҳаббат, оқибат, севгидек азиз. Узоқда яшаганим учун кўпроқ онамни соғинаман. Баъзида концертларда гўзал гулдаста тақдим этишса ёки тансиқроқ таом тайёрлаганимда кўзларимда соғинч ёшлари қалқийди.

— Аёл киши учун энг қадрлиси бахтми ёки шуҳрат?

— Тўғрироғи, аёл ўзини қачон бахтли сезади, деб сўранг? Бошқаларни билмадиму аёл аввало оилада бахтли бўлмоғи лозим. Ўз ўрнида шуҳрат ҳам керак. Лекин давру давронлар ўтади. Замонлар ўтади. Яхши инсонни ёки яхши санъаткорни халқ унутмайди, эслайди. Нега биз ҳозир Тамарахоним, Ҳалима Носирова, Маъмуржон Узоқовларни кўп эслаймиз? Кўнглимиздан жой олгани учун эмасми? Мен ҳам инсон, ҳам санъаткор сифатида одамлар хотирасида қолсам, дейман.

Биласизми, элнинг эътибори, олқиши санъаткорга қанот бағишлайди, руҳлантиради. Янги клиплар устида ишлаяпмиз. «Азизим» деб номланган илк албомим чиқяпти. Янги имижлар ратаяпман. Яккахон концертимни ташкил этиш ҳаракатидаман. Санъатга ихлосим баланд. Ҳаётимни қўшиқсиз тасаввур қилолмайман.

Дилором ИСМОИЛОВА
суҳбатлашди.

САҲНА ХИЁНАТНИ КЕЧИРМАЙДИ

Ёднома

Театр санъати, хусусан, Муқимий номидаги мусиқали театр даргоҳи ажиб хислатларга мўл.

— Ҳаётимни, ҳаловатимни шу муқаддас саҳнага бағишладим, — дерди Ўзбекистон халқ артисти, мусиқали театр санъати асосчиларидан бири, Муқимий номидаги театрни гуркиратган, ўзининг жозибали ижроси билан мухлислар оқимини таъминлаган буюк санъаткор, марҳум устозим Маҳмуджон Ғофуров.

Уста машҳурлик даражаларига нисбатан ҳаётда унчалик ҳам виқорли, димоғдор эмасдилар. Театр жамоаси билан оддий муносабатда бўлар, ҳамма қатори салом-алик қилардилар. «Мен фалончиман», дея ўзларига бино қўйганларини ҳеч сезмаганман.

Ана шундай — ҳаётда бировнинг эътиборини у қадар тортавермайдиган инсон саҳнага чиққанларида ҳаммани ўзларига қаратардилар. Бир йили устанинг ижодий кечаларини ўтказадиган бўлиб қолдигу тадбирга режиссёрлик қилиш менга юклатилди. Очиғи, уста билан ҳар ким ҳам юрак ютиб гаплашолмасди. Уларнинг кўнгилларига йўл топиш узоқ вақтни талаб қиларди. Ана шундай имкониятни қўлга киритганлардан бири мен эдим. Шу боис у киши билан бир фикрга келишга унчалик ҳам қийналганим йўқ. Гапнинг қисқаси, кеча тайёр бўлиб, томошабинларга намойиш этилди.

Саҳнага уста чиқиб келдилар...

Ишонинг, ана шу вақтда менинг ўзим ҳам Маҳмуджон акага термулиб, узоқ михланиб қолдим... Оллоҳ таолонинг иноятини қарангки, саҳнада бир ўзларию — кўплаб санъаткорлар саҳнада тургандек театримиз нурланиб кетди. Уста икки ярим соат мобайнида томошабин қаршисида жонли қўшиқ ижро этдилар... Ўшанда залда марҳум ёзувчимиз Ўлмас Умарбеков билан бирга ўтиргандик. Ўлмас ака ҳеч нарса демасаларда, кўзлари намланар, атрофдагиларга сездирмасдан секин кўз ёшларини артиб қўярдилар. Навбат машҳур Алпомиш ариясига келди. Шу пайт боз-боз Ўлмас акага қараб қўяётганим боисми, ишқилиб у киши: «Дунёнинг ишлари қизиқ-да, ука. Мана шундай санъаткорлар ҳам ўтиб кетяпти. Қадрига етолмаяпмизда...», дедилар чуқур хўрсиниб.

Буюк бобокалонимиз Алишер Навоийнинг «Фарҳод ва Ширин» мусиқали драмасини Муқимий номидаги театрда саҳналаштириш жараёнида Маҳмуджон Ғофуров билан жуда яқин бўлиб қолдим. Уста Хусрав шоҳни, мен эса уларнинг ўғиллари — шаҳзода Шеруяни ўйнагандик. Репетицияларнинг бирида у кишига эҳтиётлик билан шундай савол бердим: «Уста, саҳнанинг сеҳри нимада? Мана, сиз ёшингиз улуғ бўлсаям ҳамон саҳнадасиз. Ёшларимиз кўп ҳолларда ишга, репетицияларга кеч қолади, аммо сиз...» Устоз санъаткор узоқ ўйланиб қолдилар. Кейин салмоқланиб гап бошладилар:

—Саҳна ўзига содиқ кишига хиёнат қилмайди... Мен хиёнатни инсонлардан кўрганман, саҳнадан эса йўқ. Саҳнани отга қиёс қиламан. От ўз устига минган инсоннинг кўнглини билади. Саҳна ҳам актёрнинг қадамига қараб сийлайди. Саҳна менга хиёнат қилмади ва мен ҳам унга ҳеч қачон хиёнат қилмадим, қилмайман ҳам. Гарчи бунга кўп ва хўп шароитлар яратилган дамлар ҳаётимда кўп учраган бўлса-да. Ишонсангиз болам, агар саҳнани сотганимда, ҳозир хусусий самолётим бўлармиди? Мен ундай қилолмадим.

Уста мийиғида кулиб қўйдиларда:

— Қани, Боиржон, кийимимни тўғрилаб қўйинг-чи, ҳа, баракалла. Юринг, саҳнага чиқадиган пайтимиз яқинлашиб қолди, — дедилар.

Вақти қазо етганда уста саҳнани, ҳаётни тарк этдилар. Кимлар бундан қаттиқ қайғурди, кимлар эса... Нима бўлганда ҳам, мен бир шогирд сифатида шуни дадил айта оламанки, Маҳмуджон Ғофуровга ўхшаган буюк санъаткорларни ҳали кўп ва хўп соғиниб эслаймиз!

Боир ХОЛМИРЗАЕВ

Акс-садо

Тўғриси, анча йиллардан бери бундай қўшиқ байрамига дуч келмагандим. Баъзан турли сабабларга кўра, катта концерт залига бориб қолганимда яхшигина бир санъаткор қўшиқ куйлагач, ортидан ҳозирги эстрада юлдузларимиздан бири қилпиллаб саҳнада пайдо бўлар, сўнг кайфиятим бузилиб, тезда залдан чиқиб кетардим.

Ўша куни ҳақиқий шинавандалар жамулжам бўлишди. Улар завқлари ошганда хонанда билан бирга жўровозлик қилдилар. Тўғриси, овози, дарди бор, томошабинни алдамайдиган, фонограммада қўшиқ айтишни ўзига ор деб биладиган санъаткорлар иштирокидаги концерт бўлди.

БИР КОНЦЕРТ БЎЛДИКИ...

Ўзбекистон Миллий театридаги «Айтишув» танлови концертидан кейинги мулоҳазалар

Дастлаб «Гулузорим» айтилди. Барча санъаткорлар мумтоз санъатимизнинг гултожи бўлмиш бу қўшиқни биргалашиб куйладилар. Сўнг ҳар бир санъаткор биттадан қўшиқ айтди. Қанча олқиш бўлмасин, томошабинларга таъзим қилиб, саҳна ортига ўтдилар. Аслида, бу ҳам ҳозирги пайтда тансиқроқ бўлиб қолаётган санъаткор одобидир.

Маҳмуджон Йўлдошев, Насиба Сатторова, Гулбаҳор Эрқулова, Илҳом Жўраев ва ака-ука кичик Саидовлардан тортиб Ортиқ аканинг нолалари, Олмахон опанинг ўша ўктам овозда куйлаши бир-бирига маржондек тизилди.

Бошловчи «Бугун фонограмма бўлмайди. Фақат жонли ижро бўлади. Мана микрофон, ана санъаткор. Ҳаммаси табиий. Қандай бўлса, шундайлигича қабул қилинглар», деганида зал олқишлардан ларзага келди.

Демак, яхши дам олмоқ мақсадида концертга келган томошабинлар бу гал алданмайди. Алданмади ҳам.

Кейинги пайтда миллий қўшиқчилигимиз тарихини яхши биладиганлар, уни тушунадиганлар гоҳида алам, гоҳида афсус билан санъатимизда бугун эришилаётган ютуқлардан кўра, мавжуд камчиликларни кўпроқ гапирадиган бўлиб қолишди. Катта меросдан узилиб қолаётганимизни, айниқса, ёшларимиз фақат севаман ва ёнаман, деган сўзни қўшиқ қилиб куйлаётганию, томошабин ҳам аста-секин шунга мослашаётгани, қулоғи ўртамиёна хиргойиларга ўрганиб қолаётганлиги тўғрисидаги мулоҳазалар кўпайиб кетди. Савол туғилади: хўш, ўша енгил-елпи қўшиқ ва қўшиқчини саҳнага, радио ва телеэкранга олиб чиқаётганлар кимлар?

Уларни ошкора-пинҳона қўллаётган ҳомийлар санъатсеварми ёки саноатсеварми?

Кейингисини айтсак, тўғрироқ бўларди. Фонограммада гиж-бадабанг қўшиқ айтиб, одамларни алдаётганларни камида минг долларга тўйга олиб бориб хумордан чиқаётганлар кимлар? Тўй асли нима, бозорми?

Кўпинча, «Фарзандларимиз олтин меросимизни билишмайди. Унинг ўрнига Ғарбнинг ўзи ҳам безган тарақа-туруқини маъқул кўради. Шу кетиш бўлса, эртага нима бўлади», деймизу, ҳаммасига ўзимиз сабабчи бўлаётганимизни хаёлимизга ҳам келтирмаймиз. Уйимизда классик мусиқани қай даражада эшитамиз? Ўғил-қизларимизни ёнимизга олиб «Айтишув»га ўхшаш ҳақиқий концертларга нега олиб тушмаймиз? «Оҳанрабо»да жонли қўшиқ ижро этилаётганда телевизор мурватини бошқа каналга олиб, ярим яланғоч хонандани тингламоқчи бўлган фарзандларимиз билан нега суҳбатлашмаймиз?

Хорижга кўп борадиган Толибжон деган ёш қўшним бор. Сафар олдидан радиога келади. Эринмасдан мумтоз қўшиқларни ёздиради. Доимо бир хил совға билан сафарга чиқадиган укамизга бир куни «намунча», деб савол берган эдим, «энг қимматбаҳо совға — мана шу кассеталар», деган жавобни олдим. Ватандошларимиз бу қўшиқларни тинглаб, она юрт нафасини олгандек бўларканлар.

Яна бир мулоҳаза. Ҳозирча «Айтишув» ҳақиқий айтишув даражасига кўтарилмаган, айрим мухлисларнинг талабига тўла жавоб бермаётган бўлиши ҳам мумкин. Аммо бу ишнинг мақсад-муддаоси яхши. Ўзбекистон телевидениеси Мусиқий кўрсатувлар дирекцияси ва унинг жонкуярлари ташаббусини ҳар томонлама қўллаб-қувватламоқ керак. Бу билан биз миллий санъатимизнинг эртаси учун, шубҳасиз, хизмат қилган бўламиз.

Анвар АБДУВАЛИЕВ

КУЙЛАШНИНГ ГАПИРИШДАН ФАРҚИ

Боши биринчи бетда.

«Концертда фонограммадан фойдаланилади» жумласи эълонда қўшиб берилиши қонунийлашган пайти «энди бундай дейишга истиҳола қилиб, жонли овозда айтишса керак» деб ўйлаганлар бўлган. Лекин ундай бўлиб чиқмади. Демак, биргина шунинг ўзи кифоя эмаслигини ҳаётнинг ўзи кўрсатиб турибди. Бу борадаги қонун ҳужжатларини янада такомиллаштириш ижтимоий заруратга айланаётганга ўхшайди. Бинобарин, юқорида тилга олинган мақолада айтилганидек, «биздан кейинги авлодларга озод ва обод Ватан янглиғ, ер, сув, ҳаво каби муқаддас санъатимизни, маънавий-ахлоқий қадриятларимизни ҳам бус-бутун, покиза, саранжом-саришта, тўрт мучаси соғ, юрагида ўзга «қадриятлар» ин қурмаган... ҳолда қолдирмоғимиз даркор».

Таниқли шоир Усмон Азим ойнаи жаҳондаги кўрсатувлардан бирида бу каби ҳолатларни таҳлил қила туриб буни «санъатнинг коммерциялашуви» деб атади ва даврлар нуқтаи назаридан қараганда келажакда бу ҳол санъатимизнинг пасайишига олиб келиши мумкин, деб ташвиш билдирди. Чунки санъат нафақат завқ берувчи, балки маънавий тарбия воситаси ҳамдир, лекин ундан қай тарзда, қайси томонга фойдаланишимиз ўзимизга боғлиқ.

Кейинги вақтларда фонограммадан норозилар сафи кенгаяётгани ҳеч кимга сир эмас. Тўғриси ҳам, жонли ижро хонанданинг кимлигини яққол кўрсатиб берадиган кўзгу. Бинобарин, бу масалани ҳал этиш бугунги куннинг ижтимоий заруратларидан бирига айланган. Шу масала юзасидан баъзи фикр-мулоҳазаларимизни айтиб ўтмоқчи эдик.

Бизнингча, биринчи навбатда, телекўрсатувлардан ташқари ҳолларда ва телекўрсатувлар концерт заллари, маданият саройлари, амфитеатр ва шу каби жойларда тайёрланганда фонограммадан фойдаланмаслик масаласи кун тартибига қўйилиши керак. Қолаверса, мусиқий маълумоти ва шу соҳа нуқтаи назаридан ярқли ҳисобланган овозлардан бирига эга бўлмаган шахсларнинг ижроси барча турдаги радио, телевидение дастурларида берилиши ва уларнинг турли концерт заллари, амфитеатр, маданият саройларида концертда қатнашиши мумкин эмаслиги белгиланиши зарур. Шунингдек, шу овозлардан бирига эга бўлмаган шахсларнинг қўшиқларини овоз ёзиш воситалари ёрдамида ёзиш ва бу ёзувларни тарқатиш масаласи ҳам ўйлаб кўрилиши шарт бўлган ишлардан биридир (Ушбу фикрлар қўшиқлар ижроси нуқтаи назаридан барча турдаги кинофилмларга ҳам тегишли эканини таъкидлаш жоиз).

Барча турдаги радио, телевидение, овоз ёзиш студияларида берилаётган қўшиқлар, куй, матн(шеър) муаллифи ва ижрочининг номи (ёки тахаллуси) билан биргаликда оғзаки ёки ёзма равишда эълон қилиниши шарт. Афсуски, ҳамма вақт ҳам бунга амал қилинавермайди.

Куй, қўшиқ ва шеърдан фойдаланишда муаллифлик ҳуқуқига риоя этиш талаб қилиниши керак, деб ўйлаймиз. Бу хориж мусиқаларини кўчириш ҳолларини камайтириши мумкин.

Қўшиқлар матни (шеър) китобларда берилган ёки матбуотда эълон қилинган бўлиши зарурлиги шарт қилиб қўйилса, ўзи шеър ёзиб, ўзи айтадиганлар бироз ўйлаб иш қилган бўлармиди.

Эҳтимол, шеър матни эълон қилинмаган халқ сўзи бўлса, вилоят ва республика ёзувчилар уюшмасидан ёки Ўзбекистон халқ шоири бўлган шахслардан тавсия талаб қилинса, мақсадга мувофиқ бўларди.

Бугун радио, телевидениенинг барча каналларида ўзбек миллий куй-қўшиқларига нисбатан эстрада хонишлари кўп берилади. Агар асл ҳолида ижро этилган, ўзбек халқининг маънавий мулкига айланган миллий куй-қўшиқларимиз ҳар ойда умумий ҳисобда, ҳеч бўлмаганда, эстрадага нисбатан 60 фоиз янграса, хорижий санъаткорларнинг чиқиши бир ойда 5 фоизгача бўлса, ёшларимиз маънавиятининг бойишига катта ҳисса қўшиларди. Шунингдек, телевидениеда ҳар ҳафта кечки дастурларда камида бир соат XX асрнинг сўнгги чорагигача яшаб ижод этган ўзбек санъаткор усталари ижросидаги ёзувлар бериб борилса, айни муддао бўларди.

Овоз ёзиш воситалари ёрдамида ёзиб олинган тўй-маросимлар оила мулки, корхона, ташкилот, муассаса, турли хўжаликларнинг шу тарзда ёзиб олинган тадбирлар ёзувлари, шубҳасиз, уларнинг жамоа мулки ҳисобланади. Шунинг учун ҳам бу ёзувларни оммалаштиришни, савдога чиқаришни таъқиқлаш керак.

Бу мулоҳазалар аслида санъаткорнинг чинакам санъаткорлигини билдирувчи жиҳатлар эканлигини, айниқса, мутахассислар яхши тушунадилар деб ўйлаймиз. Агар дунё эстрада санъатини кузатсангиз, хонандалар камида иккинчи овоз соҳибидирлар. Бугунимиз ва келажагимиз учун фойдали бўлган миллий анъаналаримизга биз ҳам амал қилсак, ечимини кутаётган муаммоларни ҳал қилишда улар бизга албатта ёрдам беради. Сиз бунга нима дейсиз?

Дилором МАТКАРИМОВА

ХАЛҚАРО ФОТОСУРАТЛАР ТАНЛОВИ

Тошкентдаги фотосуратлар уйида III Халқаро фотобиеннале натижаларига бағишланган матбуот анжумани бўлиб ўтди. Ушбу анжуман доирасида Ўзбекистонда Фотосурат санъати халқаро федерацияси (FIAP)нинг тақдимоти ва «FIAP тўпламидан» бадиий фотосуратлар кўргазмаси бўлиб ўтади.

Мазкур халқаро бадиий сурат танлови биринчи марта FIAP шафелигида ўтказиляпти. Танловга эркин мавзу ва «Саломатлик» мавзуи бўйича рангли ва оқ-қора фотосуратлар қабул қилинган эди. Жаҳоннинг 30 дан ортиқ мамлакатидан 200 дан ортиқ муаллиф юборган минга яқин суратларни Жак Дени (Белгия), Шавкат Болтаев, Виктор Вяткин (Ўзбекистон), Маттео Моде (Италия), Борис Панов (Украина)дан иборат ҳайъат аъзолари кўриб чиқиб, ғолибларни аниқладилар.

Эркин мавзуда рангли фотосуратлар бўйича швециялик Нилс-Эрик Жерлеманга «Соябон ва чизиқ» сурати учун FIAP олтин нишони берилди. Л.Савелева (Украина) кумуш ва Партха Самал бронза нишонлари билан тақдирландилар. Ўзбекистонлик А.Коровин фахрли тасма эгаси бўлди.

Оқ-қора суратлар бўйича олтин нишон нидерландиялик Марта Почага «Йўқотилган вақт» фотосуратлар тўплами учун берилди. Ўзбекистонлик З.Саидова кумуш, вьетнамлик Пам Ба Цинн бронза нишонлари билан тақдирландилар. Юртимиз вакили Н.Жўраев фахрли тасмани қўлга киритди.

«Саломатлик» мавзуидаги рангли сурат учун бош соврин Ленур Аметовга (Ўзбекистон), махсус соврин Петрен Катаубасга (Литва) насиб этди.

Борис Равич (Исроил) оқ-қора сурат учун бош соврин, Вейкко Валстрем (Финляндия) махсус соврин билан тақдирландилар. Шунингдек, бир неча фотосуратчилар мавзулар бўйича махсус совринларни қўлга киритдилар.

9 декабр куни халқаро фотобиеннале ҳамда БМТнинг Ўзбекистондаги ваколатхонаси билан биргаликда ўтказилган «Минг йиллик ривожланиш мақсадлари» танловига тақдим этилган асарларнинг кўргазмалари намойиш этилади.

СУРАТДА: *Ленур Аметовнинг «Саломатлик» мавзуидаги «Дунёга келиш» асари.*

ҚИМ ЗЎР

Ҳажвия

Кичикроқ бир йиғинда ўтирган уч-тўртта улфат баҳслашиб қолишди.

— Хўш, бу замонда ким зўр? — деди мўйловини силаб Шоқосим қассоб.

— Сиз гердаймай қўя қолинг, мўйлов, — деди овозига ғолибона тус бериб Абдуманноп шифокор. — Гўштнинг ярмини суяк қилиб, ўраб-чирмаб берадиган даврингиз ўтди. Ҳозир харидор зўр. Хохласа ёғли, хоҳласа лахм гўшт олади, хоҳласа жойида қийма қилдиради. Сотувчи эса табассум билан, қўли кўксида, харидорнинг бир оғиз сўзига маҳтал бўлиб туради.

— Сиз томоғингизни қирмай қўя қолинг, дўхтир, — кулиб деди Ҳайдар таксичи. — Ану куни автовокзалда бир киши энг яхши хусусий шифохонага олиб боринг, деб қолди. Сизникини шундай мақтадим-ки, яна учта мижоз минди машинага. Уларга ҳам зўр дўхтир керак экан-да. Шундоқ ишхонангизнинг тагига келувдик, эшигингизнинг тепасидаги ёзувни кўришди-ю, биттасининг ранги сал ўзгарди. «Номи қандайдир совуқ, хосиятсиз экан, бўлмайди», деди лабини буриб. Қолганлари уни маъқуллашди. Бошқасига бордик. Ана кўрдингизми? Илгарилари бош врач хохласа кўрарди, хоҳламаса эртага келинг, дер эди. Энди қайси газетани қараманг, энг кўп реклама кимники — дўхтирники. «Ҳамма муаммоларингизни бир зумда ҳал қилиб ташлаймиз», дейишади.

— Бундан чиқди, сиз зўр эқансиз-да, — эътироз билдирди Жалилбек.

— Бўлмасам-чи, — бўш келмади таксичи. — Шаҳарнинг, ҳатто мамлакатнинг тўрт томонига қушдай уча оламиз. Ҳеч қандай тўсиқ йўқ, йўллар зўр. Топганимиз ўзимизники.

— Тўғри, офарин, — тасдиқлади Жалилбек. — Аммо... илгарилари одамлар таксига навбатга туришарди. Энди эса таксилар одамга навбатга туришади...

Шу пайт Жалилбекнинг кўзи нариги столга тушди-ю ранги ўзгариб, типирчилаб қолди. «Ҳозир, мана бораяпман», дедию ўрнидан турди.

— Ана, ким зўр, хотин зўр. Бир имосига чопишини кўрдингизми? — деди унинг орқасидан Акбар полвон. — Бу замонда хотинни қўлга ололган зўр. Демак, ҳаммангдан аканг қарағай — ўзим зўрман.

— Кўп керилманг. Ҳақиқий зўрни кўрсатайми? Унинг ашуласига хотинингиз тугул, ўзингиз ҳам йўрғалаб қоласиз, — йайраб кулди Абдуваҳоб қизиқчи.

— Кўрсат, сенга қойил қолганим бўлсин. Аммо мендан зўрроқ чиқмаса ўша зўринг, аканг қарағайга уч марта таъзим қиласан.

— Хўп, — деди Абдуваҳоб сирли жилмайиб. — Келинглар, аввал рақсга тушиб бир хумордан чиқайлик, кейин айтаман давомини.

Қизиқчи ўрнидан туриб қўлини кўтарди.

— Қани, ҳов санъаткорлар, шўхидан бўлсин!

Шўх қўшиқ янграгач, ҳамма беихтиёр рақсга тушиб кетди. Полвон ҳам эл қатори тебрана бошлади.

— Ё тавба, ё қудратингдан, — ажабланди у, — арабча, ҳиндча, тожикча, афғонча, грузинча, қозоқча... дунё халқларнинг оҳангини битта қўшиққа жойлаганини қаранг-а! Офарин! Ҳаммани диконглатиб ўйнатганига қойил-е!

Қорнини лўкиллатиб, арабчага муқом қилаётган Акбар:

— Астағфирулло, э вей, арабчани қачон ўргана қолибман-а? — деворди.

Полвон тилини тишлади. Абдуваҳоб унинг қулоғига аста шивирлади:

— Қалайсиз энди? Ким зўр экан?!

Насиба РИЗАЕВА

«ШУМ БОЛА» ЖИЯНИМГА МАСКОВДАН НОМА

Ушбу безабон номани Самарқанд илкиндаги Кўтарма даҳасида рўзгурзонлик қиладурғон, бугун Масков сафаринда бўлғон Нусрат ибн Раҳмат ас-Самарқандийдан деб билурсиз.

Шукури беададки, сиҳат-саломатмен, дуои жонингизни қилиб юрибмен. Қиш кунлари Ўрусияга сафар этмоқликдин муддао шул эрдиким, якчанд жиянлар, қавмбаччалар бу шаҳри азимга йўл олғон эрдилар ва алардан зоҳирий ҳавотирим бор эрди. Кўз бирла кўрмоқ, қулоқ бирла эшитмоқ ихтиёри тинчимни ўғурлади.

Масков шаҳрин таъриф-у тавсиф этадурғон ўлсам, анинг бисёр серғалва ҳамда нотинчлигини битмоғим ҳам қарз, ҳам фарздир. Бу шаҳарнинг савуғини ман қоғозга битмай, сиз ўқуманг. Шабу рўз ёмғир, қор ёғар, валекин чапдаст фаррошлар пешмапеш бартараф этурлар.

Каттаю кичик тижорат ила банд. Одам бисёр. Хаёл қилурсанки, замин ёрилган-у, бандалар юзага чиққан. Аммо миршаблари бадфеъл. Қалпоқ кийганни кўрса тутуб, ҳужжат талаб қилур.

Хобгоҳим шаҳар илкиндаги ғарибгина мусофирхона бўлиб, мисли кафтархона, бандаи мўминлар кириб-чиқиб ётурлар. Каминаи камтаринни еттинчи қабатга чиқориб, катакдек уйчани лозим кўрдилар.

Илк бор ялғуз ётиб, саҳарсардондан жиянни дараклаш ташвишида бўлдим. Иноятини кўрунгки, сим қоққон эрдим, фурсат ўтмай пайдо бўлди. Эмди бу бала хусусинда таъриф берадурғон ўлсам, бағоят гапдон, боз хушқомат-у хушқилиқ бўлғонини айтмоғим жойиз. Даҳамизда хотун, бала-чақа, ҳавли жойига гап йўқ. Бу ёқдин пул элтиб, улусга бот-бот зиёфат бермоқликни канда қилмас.

Алқисса, бади холпурслик дедики: «Тағо, бу жойда ётмоғингиз ножоиз, уйга кетурмиз».

Таомил юзиндин андак сукут қилдим ва бадазон йўлға тушдик. Чорчархамиз бошиддат юриб кетди. Бир маҳал денг, сарву санобар дарахтлари аросинда боҳашам қаср пайдо бўлди. Ҳабаш дарбонлар таъзим бажо айлаб, эшик очдилар. Ичкари Боғи Эрамнинг ўзи. Эманлар, чинорлар осмон-у фалакка бўй тортган. Чиннидек уйнинг баландига лифт бирла чиқурлар. Ҳар қадамда хизматкор-у фаррошлар таъзим-у тавозеда. Каминани меҳмонхонага бошладилар. Уйдаги орасталик, бойлик таърифдан ортиқ. Дастархонда денг токдан ҳозиргина узилган узумдан бошлаб, ҳар нимарсанинг қавурдоғи-ю бо чан хил шароблар... Май, гулобларни рад этдим, аммо буғи чиқиб турган Самарқанд нонидан тановул қилдим. Гап ройишидан фаҳмладимки, бу мулки беҳад бир бевазанга тобе экан. «Хўш, — дедим, — жиян, бу даргоҳда нима юмуш қилурсан. Қаравулми, боғбонми?» — «Тағо, бунисини сўраманг», деди. — «Гапур, Масков келишдан муддаом буни билмоқдур», авоз кўтардим. Бош хам қилиб дедики, «афв этинг, жиянингиз — ору асалнинг эркаги». Фаҳмладимки, бу бадбахтнинг қиладурғон биргина иши ўша бевазан бирла ётмоқ. «Иби, иби, — дедим, — бизнинг авлоддан ҳалигиси бирла кун кўрадирғон фалокат чиқмаған эрди. Шармандаи шармисор қилдинг». Дедики: «Пул топмоқликнинг айби борми, тағо». «Тағо, дема, — жаҳл ила овоз кўтардим, — сандак жияндан воз кечдим ва дигар гапим йўқдур». Жаҳл ила чиқиб, мусофирхонамга йўл олдим.

Бисмиллоҳ, дея остона ҳатласам, не кўз билан кўрайки, ҳамсоя каравотда бир мўғулбашара, ҳирстабиат, маҳлуқсуроб одам нимлуч бўлиб ётубдур. Бефаҳмликни кўрунгки, на салом бор-у ва на алик. Э санга одоб ўргатганнинг зорини... Ҳамширағар! Гирдидан нари ўтдим, бери ўтдим — мисли мурда садо бермайди денг. Бадазон дедимки, кел шу занғарни

Жаҳонгир МИРЗО чизган суратлар.

бир гапга солай — не дарди бордур. «Как дела» дедим ҳолпурслик ила. У шукурона изҳор этди, икки кунлик юмуш бирла сафари Масков ихтиёр этганини изҳор айлади. Исми шарифи Александр аталмоғини айтгач, Искандар деб атамоққа ижозат сўрадим. Бетавфиқ рози ўлди.

Аммо-лекин бу алвастисуроб чунонан хурракаш чиқдики, то саҳар мижжа урган ўлсам ҳарне бўлай. Во, ҳиқилдоғинг кесилгур! Во, авозинг ўчгур! Сизларга ялғон, худога чин — зорағарнинг хуррагидан хона ларзага кирар эрди. Нохуш авози аввал ҳирсга, бад ҳўкизга, палангга менгзар, бадазон тўп отқондек, «пақ-пақ» қилур эрди. Ҳароминнинг авози бир фурсат сўнар ва дилим таскин-у фароғат топар, локинда бу шодлигим кўпга бормас, ул бетавфиқ дағи садо берур эрди.

Вақти саҳар ул барзангига дедимки, бу қандоқ ҳамхоналик бўлдики, шаби дароз каминага озор етказдинг. Хижолат тортиб дедики: «Извини, земляк. Пишақдек жимгина ётур эрдим, валекин бунинг учун бир қултум оби замзам, яъни майи ноб зарурдир». Дедимки: «Пайдо қилурман.

Машойихлар демишларким, бошингга ҳар не келибдур, қилмишингдандур. Рўзи дароз бозорлардан ҳамқишлоқларни дарак қилдим, аммо юмуш охирламади. Бу кори хайрни эртага қолдуриб, ҳамхонам учун бир шиша арақ олиб ғарибхонамга қайтдим. Бад бир пиёла тўлдуруб, айтдимки, «Буни заҳру маҳрингга ичгин-у, ўлукдак бўлиб ёт». Мисли ташна туя бир қултум қилдию, айтдики: «Сан ҳам андак попробуй». Жавоб бердимки: «Тоат-ибодатимни бир пул қилма». «Андоқ бўлса, — деди, — тағи бир мисқол тўк, мен ётурман». Бажо келтурдим. Бадазон зум кечмай савол бердики: «Ты меня уважаеш?». Бу ҳирсбашара нокасни ҳурмат этмоқ фақир учун ҳўкизга илтифот кўрсатмоққа баробардур. Валек муросаи мадора деганларидек: «Иззат қилурман», дедим. «Ундоқ бўлса бамисли меҳрибон ҳамтабоқлар ўпишурмиз», деди. Айтдимки: «Эй Искандари девона, нари кетки, жаҳлим тез, муштумим бозарбадур». «Майли, — деди, — истасанг ман ғарибни ур, аёғинг тагига ол, локинда бир пиёла гулобингни дариғ тутма». Жиғилдонинг тешулсин, деб боз бир пиёла узотдим.

Ичди, мурдор, локинда хомуш бўлмади. «Эй ҳамхонаи саховатпеша, — деди, — эмди чилвир топиб бер, ўзимни осурман. Магарам арқонни дариғ тутсанг, ўзимни тиризадан отурман».

Алқисса, арақнинг қолғонини ҳам бердим-у қутулдим. Аммо то саҳар уйқу бўлмади. Саҳар чоғи гина қилиб дедимки: «Мани дилранж айладинг». Бош эгиб, айтдики: «Извини, земляк». Бадазон паноҳи худо қилдик.

Шунақа гаплар. Эмди мухтасар қилурман. Қолғон гапларни ҳам ёзиб юборурман. Ушбу номани тавуқ йили рамазон ойи, бегоҳи пайшанба битдим ва қўл қўйдум.

Нусрат РАҲМАТ

Дунё — кенг...

УЛКАН ОДАМЛАРНИНГ ҚАБРЛАРИ

Ҳозирги замонда Ер юзида яшаётган одамларнинг энг бўйчанлари голландлар экан. Уларнинг бўйи ўртача 179 сантиметр. Бироқ қадимги манбалар, Шарқдаги айрим мамлакатлардаги қабрлар энг кўҳна замонларда яшаб ўтган аждодлари ниҳоятда улкан бўлишганидан хабар беради.

Россиялик олим Эрнест Мулдашев Сурияга қилган сафари чоғида ана шундай қабрларни кўргани ва бу борадаги таассуротларини «Аргументы и факти» газетасида эълон қилган. Қуйида унинг газета мухбири билан суҳбатда айтган айрим фикрларини эътиборингизга ҳавола қилаяпмиз.

Қадимги ривоятларда улкан одамлар ҳақида ҳикоя қилинади. Бироқ ҳозиргача бундай одамларнинг суяги топилган эмас. Шундоқ экан, ўша ривоятларда зиғирча ҳақиқат борлигига ишонса бўладими, деган саволга жавоб беракан, Э.Мулдашев қуйидагиларни таъкидлайди:

— Қадимги улкан одамлар, бизга ўхшаб, вафот этганларни ерга кўмишмаган. Ахир, ҳозир ҳам дунё халқлари марҳумларни турлича дафн этишади. Масалан, Ҳиндистонда марҳум жасади ёқилиб, кули сувга оқизилади. Назаримда, қадимги одамлар марҳум жасадини сағанага бекитишган ва унинг ичида жасад моддийлик хусусиятини йўқотиб, қандайдир энергия йиғиндисига айланган. Бу энергиядан эса тирик одамлар, эҳтимол, турли мақсадларда фойдаланишган. Шу боис, назаримда, жуда қадимда ўтган улкан одамларнинг суякларини топишнинг имкони йўқдир. Биз ҳам экспедиция давомида бундай одамларнинг суягини учратмадик, бироқ қадимги улкан одамлар қабрини топишга муяссар бўлдик.

Э.Мулдашевнинг таъкидлашича, Дамашқ яқинидаги Одам ато ва Момо Ҳавонинг ўғли Ҳобил қабри бу жиҳатдан анча машҳур ва аҳамиятли. Ҳар йили араб мамлакатларидан кўплаб зиёратчилар бу ерга зиёрат учун келишаркан. Қабрни уч юз йилдан буён исломга мансуб бир оқим тарафдорлари қўриқлаб келишади. Қабрнинг узунлиги 5 метр 71 сантиметр, эни эса 1 метр 80 сантиметр.

Э.Мулдашевнинг «АиФ»даги суҳбатда Суриянинг Алеипо шаҳри яқинида бир пайтлар зиёратгоҳга айланган бир неча улкан одамлар қабрини ҳам топишга муваффақ бўлганини айтади. Маҳаллий аҳоли вакилларига кўра, бундан бир неча йил бурун ортодокол мусулмонлар бу қабрларни бузишиб, текислаб ташлашган.

— Бу жойдан 20 километр масофада маҳаллий аҳоли «7,5 метрли одам қабри»ни кўрсатишди, — дейди Э.Мулдашев. — Уни Муҳаммад Аттаул дейишган, яъни Муҳаммад Дароз. Айтишларича, у Ямандан келган экан, қадимги араб лаҳжасида гапирган, мўъжизалар кўрсатган. У шу ерда ҳалок бўлиб, дафн этилган. Бундан икки йил бурун шу пайтгача саранжом-саришталаб келинган бу улкан одам қабрини хазина излашиб ковлашганлар қўлга олиниб, қамоққа ташланган. Қабрнинг узунлиги 7,5, эни 2,20 метр.

Албатта, бу қабрларда тадқиқот олиб бориш учун Сурия ҳукумати рухсат бериши даргумон. Шу боис, қабрдаги суякларни олиб кўриб, текширмай туриб, бу жойларда улкан одамлар дафн этилганини исботлаш қийин, дейди Э.Мулдашев.

— Бироқ бир қанча бевосита далиллар Ерда унчалик қадим бўлмаган даврларда улкан одамлар яшагани ҳақида фикр юритишга изн беради, — дейди олим. — Масалан, Шарқда Будданинг шакл-шамойили жуда батафсил ёзилган манбалар бор. «Будданинг 60 та хусусияти ва 32 тавсифи»да Будданинг улкан қомати тасвирланганки, бу олдинги цивилизация одамлари — атлантлар ҳақидаги маълумотларни эслатади. Хўш, шундай экан, нега биз улкан одамлар ва титанлар ҳақидаги ривоятларни инкор этишимиз керак?

Ўзининг Сурияга уюштирган экспедицияси ҳақидаги суҳбатини якунларкан, профессор Эрнест Мулдашев шундай бир тахминни ҳам олдинга суради:

— Ер остидаги Шамбала ҳақидаги ривоят, худди улкан одамлар ҳақидаги ривоятлар каби, Ер юзининг барча ҳудудларида жуда қадим замонлардан бери мавжудки, ўша қадим даврда, ваҳоланки, мамлакатлар ўртасида ўзаро оддий алоқалар ҳам бўлмаган. Ва агар ривоятларга ишонадиган бўлсак, биз маймундан эмас, балки олдинги цивилизация одамлари — атлантлардан клонлаштириш орқали пайдо бўлганмиз, дейиш мумкинки, атлантларнинг ўлик шаҳарларини ҳозир ҳам ер юзида учратса бўлади.

Жаҳон кулади

Полисмен зерикканидан пашша ўлдираётган экан. Унинг қўлига тушган бир пашша тўсатдан илтижо қилибди:

— Мени ўлдирма! Учта истагингни бажо келтираман!

Полисмен дебди:

— Одам оёғи етмаган оролда бўлишни истайман!

Қарасаки, у оролда!

— Атрофимда гўзал аёллар, ичимликлар ва базм бўлсин!

Бу истак ҳам бажо бўлибди.

— Ҳеч нарса қилмайину, аммо пул келиб турсин!

...Полисмен мундай қараса, зерикканидан пашша ўлдириб ўтирган эмиш.

* * *

Бола уйқуга ётишдан аввал илтижо қила бошлади:

— Ё, худо Анқара Финляндиянинг пойтахти бўлиб қолсин!!!

Онаси сўради:

— Ҳа ўғлим, нима бўла қолди?

— Географиядан ёзма ишда шунақа деб ёзибман.

* * *

— Жаноб! Мен сизнинг қизингизга уйланмоқчиман!

— Хотиним билан гаплашиб кўрдингизми?

— Ҳа, гаплашдим, аммо қизингиз менга кўпроқ ёқади.

* * *

— Яҳудийларнинг бурни нега узун?

— Чунки, ҳаво текин-да!

* * *

— Ҳалоллик ҳар ҳолда ўзини оқлар экан.

— Нега бундай хулосага келдинг?

—Яқинда бир кучукни ўғирловдим. Аммо ҳеч ким уни беш фунтга сотиб олишни истамади. Ноилож итни эгасига қайтардим, у менга ўн фунт берди!

* * *

Икки яҳудий гаплашяпти.

— Агар иккита уйинг бўлса нима қилардинг?

— Биттасини сенга берардим. Сен менинг энг яхши дўстимсан!

— Агар иккита машинанг бўлса нима қилардинг?

— Биттасини сенга берардим, чунки сен менинг энг яхши дўстимсан!

— Агар иккита товуғинг бўлсачи?

— Сен менинг энг яхши дўстимсан, аммо товуқларни дўстликка аралаштириб бўлмайди!

* * *

— Ойи, мен кўпроқ яҳудийманми ёки мексикаликми?

— Нимайди?

— Гап шундаки, ўртоғим велосипедини эллик долларга сотмоқчи, мен унинг нархини йигирма беш долларга туширишни ёки кеч киргунча кутиб, сўнг ўмаришни билолмай турибман!

Инглизчадан Саъдулла ҒАЙБУЛЛАЕВ таржимаси

Рассом Баҳром ТОЖИЕВ

ХОТИРА ТУРНИРИ

«Чағониён» газетаси таҳририяти ташаббуси билан шу йилнинг 6 декабр куни Денов туман шахмат мактаби биносида болалар ва катталар ўртасида халқимизнинг ардоқли фарзанди, адабиётшунос олим, Ўзбекистон Қаҳрамони Озод Шарафиддинов хотирасига бағишланиб шахмат турнири ўтказилади.

Шахмат Озод Шарафиддиновнинг хоббиси эди. Домла шахматга меҳр қўйибгина қолмай, дона суришда мана-ман деган профессионалларни ҳам шошириб қўярди. Бу қадимий ўйинни оммалаштиришда жонбозлик кўрсатгандир. 1991 йилда Ўзбекистон халқ шоири, Ўзбекистон Қаҳрамони Эркин Воҳидов билан биргаликда шахматни фан сифатида мактаб дастурига киритиш таклифи билан чиққан эди. Домла оғир бетоблигига қарамасдан 1999 йилда журналистлар ўртасида ўтказилган илк турнирда фахрли учинчи ўринни эгаллаган эди.

Шахматимиз фидойиси хотирасига бағишланган турнир икки гуруҳда ўтади. Ғолиб ва совриндорларга қимматбаҳо совғалар топширилади.

Озод Шарафиддинов хотира турнирига марҳамат!

ШАХМАТДА ТАСОДИФ БЎЛМАЙДИ

Яқинда Россия телеканалларидан бирида «Аср сирлари» рукни остида шахмат қиролларининг ҳаётида рўй берган, аммо кўпчиликка маълум бўлмаган воқеалари ҳақида ҳикоя қилувчи кўрсатув намойиш қилинди. Бошловчининг ҳикоясини Авербах, Карпов, Каспаров каби донгдор гроссмейстерларнинг шархлари тўлдириб турди. Ушбу кўрсатувда шу вақтга қадар очилмай келган жумбоқларга ойдинлик киритилди.

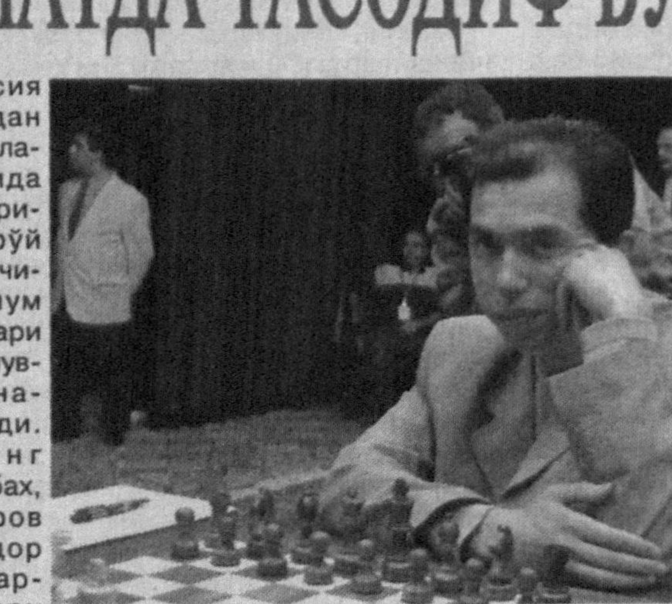

Масалан, Карпов билан Фишер ўртасидаги жаҳон чемпионлиги учун бўладиган матч барбод бўлгач, ФИДЕ президенти Компоманес ҳар икки гроссмейстерни Японияда яширинча учраштириб, ўйинни ўтказиш учун музокара юритишга ундаган экан. Аммо СССР элчихонаси вакили қандайдир бир йўл билан (демак, жаҳон чемпионининг ҳар бир қадами кузатилган!..) бу учрашувдан хабар топган ва зудлик билан ўша ерга етиб бориб, Карповни ўзи билан олиб кетган. Шунда Фишернинг ҳам ҳафсаласи пир бўлиб, ҳамма нарсага қўл силтаган...

СССР дипломатининг талвасага тушиб қолиши бежиз эмас экан. Худди ана ўша Токиодаги махфий учрашув бўлган кунлари Карповнинг доимий рақиби Корчной хориждан сиёсий бошпана сўраган. Шу боис, мабодо Карпов ҳам ёшлигига бориб қовун тушириб қўйгудек бўлса, бу СССРнинг халқаро обрўсига жиддий путур етказиши мумкин эди.

Ҳа, ўшанда жуда кўп нарсани сиёсат ва сиёсатчилар ҳал қилган. Карпов — Карчной, Карпов — Каспаров ўрталарида бўлиб ўтган узоқ курашлар ҳам ахийри спорт доирасидан чиқиб, сиёсатга бориб тақалган. Ҳатто Карпов — Каспаров ўртасидаги матчда юзага келган мураккаб, драматик ҳолатлар ўз чўққисига чиққач, масалага сиёсий бюро аъзоси, Каспаровнинг ҳамюрти, генерал Гейдар Алиев бевосита аралашган! Кейин нима бўлгани мухлисларга яхши маълум...

Шунингдек, ушбу кўрсатувда ҳозирги кунга келиб шахматга эътибор анча сусайгани ҳам тўғри қайд қилинди. Саксон ёшида ёш хотинидан эгизак фарзанд кўрган машҳур гроссмейстер Марк Тайманов бу фикрни қувватлаб, «Болаларим вояга етганда шахматчи бўлишини истамасдим, чунки шахмат илгари санъат даражасида эъзозланган, энди эса у шунчаки қизиқарли бир ўйин, холос», дейди.

Шахсий мулоҳаза

Кекса шахматчининг куйиниб айтган бу гаплари кишини ўйлатиб қўяди...

Кўрсатувда ФИДЕ президенти Кирсан Илимжинов юритаётган сиёсат кескин танқид қилинди. Дарҳақиқат, мухлисларнинг эсида бўлса керак, Рустам Қосимжонов жаҳон чемпиони бўлгач, унинг келгуси рақиби Каспаров эканлиги айтилди ва бу ҳақда оммавий ахборот воситаларида ҳам эълон қилинди, ҳатто соврин миқдоригача маълумот берилди. Мабодо Каспаров ўйнамайдиган бўлса, ўрнига бошқа шахматчи ўйнаши керак эди. Афсуски, бу режалар амалга ошмай қолди, ФИДЕ ва унинг президенти қатъиятсизлик қилди. Натижада Рустам Қосимжонов фақат унвонидангина маҳрум бўлмай, моддий ва маънавий жиҳатдан ҳам ютқазди. Халқаро миқёсда судлашишга эса (бунга Рустамнинг юз фоиз ҳаққи бор эди!..) унинг ғурури йўл қўймади, шекилли...

Гарчи эндиликда Рустамнинг унвони ёнига «собиқ» сўзи қўшилиб айтилса-да, у бизнинг доимий фахримиз, ғуруримиз тимсоли бўлиб қолаверади!

Шахмат тарихидан яхши маълумки, Алёхин, Ботвинник, Таль, Карпов каби шахматчилар вақти-соати келганда унвонларини ўзларидан зўррок рақибларига олдириб куйганлар. Аммо улар умидсизликка тушмай, яна ўзларини курашга шайлаганлар... Бу — спорт, бу — кураш: бунда ҳамма нарса бўлиши мумкин. Ҳазрат Навоий лутф этганидек, «Осон эмас бу майдон ичра турмоқ...»

Рустам ҳали жуда ёш! Олдинда уни яна катта ғалабалар кутаётган бўлса ажаб эмас. Курашнинг сермашаққат йўлларида унга янги-янги зафарлар ва омад ёр бўлишини тилаб қоламиз.

Шодмон ОТАБЕК, ёзувчи

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ва Адабиёт жамғармаси уюшма аъзоси Яҳё Тоғага онаси

Ойниса ҲАМДАМОВАнинг

вафоти муносабати билан чуқур ҳамдардлик изҳор этади.

Тошкент шаҳар Мирзо Улуғбек туман ҳокимлиги томонидан В.А.Хан «KUDOSS BUZINES» хусусий корхонасига берилган № 001421 рақамли гувоҳнома йўқолганлиги сабабли

БЕКОР ҚИЛИНАДИ.

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ВА СПОРТ ИШЛАРИ ВАЗИРЛИГИ, ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ
* * *
НОШИР: "ШАРҚ" НАШРИЁТ-МАТБАА АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ
ҲОМИЙ: "МАТБУОТ ТАРҚАТУВЧИ" АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

Манзилимиз: Тошкент — 700083, Матбуотчилар кўчаси, 32
Қабулхона — 133-52-91, котибият — 136-56-50
Танқид ва адабиётшунослик бўлими: 133-49-93 Ижтимоий ҳаёт бўлими: 136-58-55
Санъат бўлими: 136-56-48 Назм ва наср бўлими: 136-56-48

Бош муҳаррир Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ

Редакцияга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларга қайтарилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.
Навбатчи — Аҳмад ОТАБОЕВ
Саҳифаловчилар — Байрамали МУҚИМОВ, Нодир МАМАНОВ
«Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси босмахонаси.
Босишга топшириш вақти — 20.00. Босишга топширилди — 21.00.
Газета Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигида 058-рақам билан рўйхатга олинган. А — 3330. Буюртма Г — 151. Ҳажми — 5 босма табоқ. Нашр кўрсаткичи — 222. Ташкилотлар учун — 223. 1 2 3 4 5

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ. СОТУВДА НАРХИ ЭРКИН